

Uniwersytet Warszawski
Wydział Orientalistyczny

Grzegorz Szymański

Nr albumu: 362380

Taekwondo jako komponent narodowej
tradycji koreańskiej w polityce Republiki
Korei

Praca licencjacka
na kierunku orientalistyka
w zakresie koreanistyki

Praca wykonana pod kierunkiem

dr Anny Paradowskiej

Wydział Orientalistyczny
Uniwersytetu Warszawskiego

Warszawa, maj 2018

Oświadczenie kierującego pracą

Oświadczam, że niniejsza praca została przygotowana pod moim kierunkiem i stwierdzam, że spełnia ona warunki do przedstawienia jej w postępowaniu o nadanie tytułu zawodowego.

Data

Podpis kierującego pracą

Oświadczenie autora (autorów) pracy

Świadom odpowiedzialności prawnej oświadczam, że niniejsza praca dyplomowa została napisana przez mnie samodzielnie i nie zawiera treści uzyskanych w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami.

Oświadczam również, że przedstawiona praca nie była wcześniej przedmiotem procedur związanych z uzyskaniem tytułu zawodowego w wyższej uczelni.

Oświadczam ponadto, że niniejsza wersja pracy jest identyczna z załączoną wersją elektroniczną.

Data

Podpis autora (autorów) pracy

Streszczenie

Celem niniejszej pracy jest ukazanie prawdziwej historii t'aekwōndo jako elementu kultury Republiki Korei. T'aekwōndo jest uważane za rdzennie koreańską sztukę walki i tak starano się ją przedstawić na przestrzeni kilkudziesięciu lat. Powstało wówczas opierając się głównie na japońskim karate w stylu, którego twórcą był Gichin Funakoshi. Koreańscy mistrzowie, którzy trenowali wcześniej karate, powracali do ojczyzny w latach czterdziestych, by tam nauczać japońskiej sztuki walki. Z powodu dumy narodowej zarówno w Korei, jak i na całym świecie podawano nieprawdziwe informacje o rozwoju t'aekwōndo w okresie Trzech Królestw, a techniki powiązywano ze sztukami walki mitycznych wojowników, Hwarangów.

Słowa kluczowe

Karate, t'aekwōndo, sztuki walki, Republika Korei, Japonia, polityka, historia

Dziedzina pracy

08.9 Inne nauki humanistyczne

Tytuł pracy w języku angielskim

Taekwon-do as a component of the Korean national tradition in politics of the Republic of Korea

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
1. Definicja i historia a jej realia	7
1.1. Charakterystyka t'aekwōndo	7
1.2. Oficjalna wersja historyczna	9
1.3. Fakty przeczące koreańskim korzeniom t'aekwōndo	11
1.4. Przykłady skandali w świecie t'aekwōndo	14
2. Japońskie korzenie t'aekwōndo	17
2.1. Początki karate w Japonii	17
2.2. Sprzeciw wobec japońskiej kultury karate	18
2.3. Patriotyzm oraz widoczne wpływy karate w koreańskich instrukcjach sztuk walki	19
3. Rozwój i sukces t'aekwōndo	22
3.1. Pierwsze szkoły karate w Korei	22
3.1.1. Ch'ōngdo Kwan (청도관, 靑濤館)	22
3.1.2. Chido Kwan (지도관, 智道館)	23
3.1.3. Mudōk Kwan (무덕관, 武德館)	23
3.1.4. Ch'angmu Kwan (창무관, 彰武館)	24
3.1.5. Songmu Kwan (송무관, 松武館)	25
3.1.6. Odo Kwan (오도관, 吾道館)	25
3.1.7. Kangdōk Won (강덕원, 講德院)	26
3.1.8. Hanmu Kwan (한무관, 韓武館)	26
3.1.9. Chōngdo Kwan (정도관, 正道館)	27
3.2. Prawdziwe okoliczności przyjęcia nazwy t'aekwōndo	27
3.3. Korea Kongsudo Association	28
3.4. Korea Taekwondo Association (KTA) i Internation Taekwondo Federation (ITF)	29
3.5. T'aekwōndo w Korei Północnej	32
3.6. T'aekwōndo jako sport olimpijski	33
ZAKOŃCZENIE	36
BIBLIOGRAFIA	38

WSTĘP

Niniejsza praca została poświęcona tematyce t'aekwōndo. Zostały w niej poruszone aspekty historyczne oraz polityczne. T'aekwōndo obecnie jest znane na całym świecie jako koreańska narodowa sztuka walki i tak ją również przedstawiano na przestrzeni lat. Jednakże fakty, na których oparta jest ta praca, mają za zadanie całkowicie zaprzeczyć tej tezie.

Dr Udo Moenig oraz Dr Steven D. Capener przeprowadzili dokładne badania pod kątem historycznym, politycznym oraz technicznym. Ich tezy były inspiracją do napisania niniejszej pracy. Udowodnili, że t'aekwōndo wcale nie wywodzi się z Korei. Jest oparte w dużym stopniu na japońskim karate.

Praca przedstawia również sytuacje kontrowersyjne. W Korei starano się cenzurować wszelkie wzmianki o japońskich korzeniach t'aekwōndo. Indoktrynowano też społeczeństwo koreańskie, aby ludzie nie wierzyli w żadną inną wersję historyczną. W pracy zostały również zawarte wywiady z wpływowymi postaciami w świecie t'aekwōndo, które przyznały się do rozpowszechniania nieprawdziwych informacji.

W niniejszej pracy zostanie również poruszony temat rozwoju t'aekwōndo oraz niewątpliwego sukcesu w awansowaniu tej sztuki walki do sportu olimpijskiego. Dotychczas nie udało się tego uczynić Japończykom z karate.

Koreańska sztuka walki na samym początku posiadała wiele nazw. Za stworzenie tej, której się używa do dziś, odpowiedzialny jest generał Ch'oi Hong-hŭi. Natomiast fakty wskazują, iż nazwa została zaakceptowana drogą korupcji i manipulacji.

Mimo wszystko mity, które rozpowszechniano o t'aekwōndo, do dziś są popularne na świecie. Można je odnaleźć w choćby w książkach czy na stronach internetowych szkół, zajmujących się trenowaniem koreańskiej sztuki walki.

Praca została podzielona na trzy rozdziały. Pierwszy z nich zawiera charakterystykę samego t'aekwōndo, oficjalnie przedstawioną wersję historyczną oraz dowody jej przeczące i wywiady z relevantnymi personami, które przyznały się do rozpowszechniania nieprawdy. Drugi omawia początki karate w Japonii, gdzie później Koreańczycy trenowali tę sztukę walki. Następnie obrazuje próby wyparcia się japońskiej tradycji poprzez zmiany nazw styli oraz dowody książkowe świadczące o wpływie karate na koreańskie techniki walki. Trzeci rozdział zaś przybliży historię pierwszych szkół karate w Korei oraz organizacji zrzeszających właścicieli tych szkół. Przedstawia również prawdziwe okoliczności przyjęcia nazwy

t'aekwondo przez byłego prezydenta Korei, Yi Sŭng-mana i w jaki sposób t'aekwōndo zostało rozpowszechnione w Korei Północnej. Zawiera też informacje, w jak krótkim czasie koreańska sztuka walki została awansowana do miana sportu olimpijskiego.

Badania zostały przeprowadzone metodą dedukcyjną. Wyprowadzone wnioski będą oparte na artykułach oraz książkach napisanych przez osoby zajmujące się tematyką t'aekwōndo.

W niniejszej pracy będą się pojawiać wyrazy oraz nazwiska obcego pochodzenia. Do zapisu tych japońskich użyto transkrypcji Hepburna, do koreańskich transkrypcji McCune'a-Reischauera, zaś do chińskich transkrypcji pin-yin.

T'aekwōndo popularniej jest zapisywane jako „taekwondo” lub „taekwon-do”, co będzie można wywnioskować po tytułach książek i czasopism czy też nazwach poszczególnych organizacji. Podobnie będzie w przypadku niektórych nazwisk. Gen. Ch'oi Hong-hŭi częściej jest określany jako Choi Hong Hi i w taki też sposób będzie zapisany przy tytułach niektórych swoich publikacji. Nazwisko Yi Sŭng-mana częściej zapisuje się „Rhee Syngman”. W pracy zostanie wspomniany również trzeci prezydent Republiki Korei, Pak Chōng-hŭi. Zazwyczaj jest on przedstawiany pod mianem „Park Chung-hee” lub „Park Chung Hee”.

1. Definicja i historia a jej realia

W tym rozdziale, oprócz opisu t'aekwōndo, zostanie poruszona kwestia fabrykacji historii związanej z tą sztuką walki. Ze względu na dumę narodową starano się zataić fakty oraz wpłynąć na społeczeństwo tak, by zaczęto wierzyć w dawne koreańskie pochodzenie technik walki. Rozdział będzie zawierał również komentarze ważnych osobistości w świecie t'aekwōndo, które przyznały się do rozpowszechniania nieprawdziwych informacji,

1.1. Charakterystyka t'aekwōndo

T'aekwōndo (태권도, 跆拳道) to koreańska sztuka walki. Jest nauczana w sposób tradycyjny, zawierający historyczne metody przekazu oraz nowoczesny, który przygotowuje do kompetycji sportowych. Kolejno znaki oznaczają: „kopać”, „pięść” oraz „droga”, co w całości daje „sztukę uderzeń i kopnięć”. Pomysłodawcą nazwy jest koreański generał Ch'oi Hong-hŭi (최홍희, 1918 - 2002)¹. T'aekwōndo wpływa pozytywnie na zdrowie oraz wydolność fizyczną. Należy do grona tych sztuk walki, w których nie używa się broni. „Powstało współcześnie (oficjalną nazwę nadano w 1955r.) w oparciu o doświadczenia starokoreańskich i japońskich sztuk samoobrony oraz nowoczesną wiedzę z fizjologii, psychologii i biomechaniki sportu”². Szkolenie sportowe oraz użytkowe powinny być nauczane w inny sposób, gdyż nie wszyscy mają organizm przystosowany do sportów wyczynowych.

Jednakże, w szkoleniu zarówno tradycyjnym, jak i sportowym niezmiennie pozostają takie elementy, jak techniki podstawowe (zbiór pozycji, ciosów i bloków), układy formalne (ustalone sekwencje ruchowe, będące wstępem do samoobrony), walka oraz ćwiczenia utwardzające powierzchnie dłoni i stóp. „Intensywność zajęć zapewnia stymulację na poziomie 60-85% HRmax (maksymalnej częstości tętna) pozwalając rozładować napięcie i stres, a także kanalizować agresję w oparciu o naturalny instynkt obronny (walcz albo uciekaj).”³. T'aekwōndo narzuca higieniczny tryb życia, zbilansowaną dietę oraz odpowiedni podział wysiłku i odpoczynku, co dodatkowo wpływa na witalność. Posiada ogromną liczbę

¹ Bujak Zbigniew, Walczak Jarosław, *Podstawy Taekwon-do dla studentów wyższych uczelni*, Wyższa Szkoła Zarządzania, Zamość, 2007, s. 21.

² Tamże, s. 18.

³ Tamże, s. 20.

technik, 1000 nożnych i 2200 ręcznych. Jest to spowodowane klasyfikacją pozycyjną. Dany ruch ręki lub nogi w innej pozycji posiada już inną nazwę.

T'aekwōndo powstało z myślą, by umieć szybko się obronić przed atakiem wroga. W przypadku wykorzystania siły pędu agresora wystarczy lekkie pchnięcie, by zachwiać jego równowagę i go przewrócić. Ci, którzy poświęcili treningowi tej sztuki walki dużo czasu, potrafią natychmiastowo zareagować w niebezpiecznej sytuacji, bez potrzeby na namysł. Ich działania stają się odruchami bezwarunkowymi⁴.

Oprócz poprawy kondycji i przystosowania do określonych niebezpiecznych sytuacji, trening ma również charakter wychowawczy oraz wpływa na osobowość uczniów. Posiada własny kodeks postępowania zawarty w pięciu zasadach (태권도 정신, t'aekwōndo jōngsin): ye-ūi (예의, uprzejmość), yom-ch'i (염치, uczciwość), in-nae (인내, wytrwałość), kuk-ki (국기, samokontrola), baekchōl-bulgul (백절불굴, niezłomny duch)⁵.

T'aekwōndo ma trzy modele szkoleniowe: tradycyjny, sportowy i mieszany. Pierwszy z nich stawia na skuteczną obronę przed jednym lub nawet kilkoma przeciwnikami przy zastosowaniu uderzeń w punkty witalne⁶. Zajęcia odbywają się od 2 do 3 razy w tygodniu. Udział w treningu tego modelu może wziąć każdy, bez względu na płeć czy wiek. Drugi skupia się na przygotowaniu adeptów do zawodów olimpijskich. Zajęcia odbywają się nawet do dwóch razy częściej, od 3 do 6 razy w tygodniu. „Poziom rywalizacji jest tak wysoki, że tylko wąska specjalizacja, poprzedzona wieloletnim przygotowaniem pozwala nawiązać równorzędną walkę. Jest to zjawisko typowe dla sportu wyczynowego.”⁷. Nie ma obowiązku brania udziału we wszystkich konkurencjach, co pozwoliło zawęzić specjalizację. Jest niewiele przypadków zwycięstwa w powyżej dwóch indywidualnych przez jedną osobę. Ostatni model zaś skupia się na unifikacji dwóch poprzednich. Zawody w tym przypadku są tylko częścią treningu, który ma przygotować ucznia do walki z przeciwnikiem. Za główny cel nie stawia się udziału w kompetycjach sportowych. Zajęcia w takim stylu odbywają się od 2 do 5 razy w tygodniu⁸.

⁴ Choi Hong Hi, *Encyclopedia of Taekwon-do*, t. 1, International Taekwondo Federation, b.m.w., 1987, s. 22-23.

⁵ Bujak Zbigniew, Walczak Jarosław, *Podstawy...*, op. cit., s.22; Na ten temat pisze również Choi Hong Hi, *Encyclopedia...*, op. cit., s.14.

⁶ Są to poszczególne miejsca na ciele, których zaatakowanie może spowodować kontuzję lub poważne szkody.

⁷ Bujak Zbigniew, Walczak Jarosław, *Podstawy...*, op. cit., s. 25-26.

⁸ Tamże, s.24-26.

1.2. Oficjalna wersja historyczna

T'aekwōndo jest przedstawiane jako rdzennie koreańska sztuka walki, która ma wieloletnią tradycję. Sporządzona oficjalna wersja historyczna mówi o tym, jakoby miała swoje korzenie w dawnych sztukach walki, trenowanych za czasów antycznej Korei. Odpowiedzialną za rozpowszechnienie tej historii jest organizacja World Taekwondo Federation (세계 태권도 연맹, „Światowa Federacja Taekwondo”)⁹, która udostępniała ją w formie artykułów i książek¹⁰. Nawet polska książka o tytule *Taekwondo* zawiera stronę z dedykacją od byłego prezydenta tej organizacji, Kim Un-yonga (김운용, 1931-2017), w której pisze: „Taekwondo jest sztuką walki, która pochodzi z Korei, gdzie rozwijała się przez ponad dwadzieścia wieków, aby przekształcić się w nowoczesną dyscyplinę sportową o międzynarodowym zasięgu”¹¹.

Ten podrozdział będzie oparty na historii z oficjalnej strony tejże organizacji. Została ona jednak całkowicie usunięta latem 2016r. prawdopodobnie przez kontrowersyjne dyskusje odnośnie prawdziwej historii t'aekwōndo¹². Żeby ją odtworzyć, wykorzystane w pracy zostało archiwum internetowe „Wayback Machine”¹³.

World Taekwondo Federation twierdzi, że t'aekwōndo miało swoje początki jeszcze przed okresem Trzech Królestw (57 p.n.e.-668r.)¹⁴. W książce *Muye Dobo T'ongji* (무예도보통지, dosł. „Obszernie zilustrowany podręcznik sztuk walki”) było napisane: „T'aekwōndo jest podstawową sztuką walki, dzięki której wzrasta siła przy swobodnym użyciu rąk i stóp oraz ramion i nóg, jak również całego ciała, by przystosować się do każdej krytycznej sytuacji”¹⁵. Może to stanowić dowód, że t'aekwōndo było rozpowszechnione w tamtych czasach. Co więcej, Dariusz Nowicki, który opierał się na oficjalnej wersji historycznej, dodał nawet, że owe dzieło zawierało opisy takich sztuk walki, jak t'aekkyōn (택견) czy subak (수박)¹⁶.

⁹ w 2017r. organizacja zmieniła nazwę na World Taekwondo ze względu na wulgarne skojarzenie z akronimem, jednakże w niniejszej pracy została użyta ta oryginalna z powodu okresu, w którym została umiejscowiona. Zob. *World Taekwondo Federation changes name over 'negative connotations'*, 24.06.2017., www.bbc.com, (dostęp 07.03.2018).

¹⁰ Moenig Udo, Kim Minho, *The Invention Of Taekwondo Tradition, 1945-1972: When Mythology Becomes 'History'*, „Acta Koreana”, t.19, nr 2, 2016, s.132.

¹¹ Lee Kyong Myong, Nowicki Dariusz, *Taekwondo*, Alma-Press, Warszawa 1988.

¹² Moenig Udo. Kim Minho, *The Invention...*, op. cit., s. 156.

¹³ archive.org/web/ (dostęp 07.03.2018).

¹⁴ *World Taekwondo Federation*,

<https://web.archive.org/web/20151025153435/http://www.worldtaekwondofederation.net:80/> (dostęp 07.03.2018).

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Kyong Myong Lee, Dariusz Nowicki, *Taekwondo: sport olimpijski i sztuka samoobrony*, Alma-Press, Warszawa, 2009. str. 13.

W dalszej części historii w wersji napisanej przez WTF jest napisane, że w królestwie Koguryŏ (고구려, 37 p.n.e. - 668r.) powstał korpus wojowników „sŏnbae” (선배), którzy raz do roku, 10 marca organizowali rytuały, na których uprawiali taniec miecza, łucznictwo oraz t'aekkyŏn. Owa sztuka walki była podstawą w tamtych czasach, o czym świadczą grobowce z czasów Koguryŏ. Grobowiec Samsil (삼실) ukazuje malowidła ściennie, na których dwie postacie ćwiczą t'aekkyon, trzecia zaś ssirŭm (씨름)¹⁷.

W królestwie Silla (신라, 57 p.n.e. - 935r.) ukształtowała się sztuka walki „hwarangdo” (화랑도) trenowana przez wojowników zwanych „Hwarang” (dosł. „kwiat młodości”). Uczono ich synowskiej pobożności (hyo, 효), lojalności wobec królestwa oraz ofiarnego oddania społeczeństwu. Do organizacji przyłączyli się również Kim Yu-sin (김유신) i Kim Ch'un-ch'u (김춘추)¹⁸, którzy odegrali ważną rolę w zjednoczeniu królestw. „Hwarangowie byli wybierani przez królestwo poprzez turnieje walk, a po selekcji gromadzili się w grupy, uczyli się, ćwiczyli subak, szermierkę oraz jazdę konną, a czasem też przyłączali się do różnych zabaw społecznych, udzielali pomocy w nagłych wypadkach czy budowali twierdze oraz drogi, tudzież byli zawsze gotowi, by podczas wojny poświęcić swoje życia”¹⁹.

World Taekwondo Federation za dowód sztuk walki tych wojowników uznaje buddyjskie posągi z brązu, „Kŭmgang-yoksa” (금강역사), które są wystawione w Muzeum Narodowym w Kyŏngju. Zgodnie z interpretacją WTF przedstawiają pozycje defensywne i ofensywne. Ich techniki są podobne do tych dzisiejszych z t'aekwŏndo. Kształt pięści przypomina technikę „jŏng-kwon” (정권, dosł. „prawidłowa pięść”). Inny natomiast ukazuje „p'yŏn-jumŏk” (편주먹, dosł. „płaska pięść”). Zostaje wysunięty wniosek, że techniki nożne z t'aekkyŏn oraz ręczne z subak są wykorzystywane w dzisiejszym t'aekwondo. Na te same podobieństwa powołuje się generał Ch'oi Hong-hŭi w swojej książce *Encyclopedia of Taekwondo*²⁰.

Organizacja twierdzi też, że t'aekkyŏn dotarł z Koguryŏ do Silla. Sztukę walki ćwiczyli również wojownicy Hwarang w swoich szkołach, by rozpowszechnić ją wśród pozostałej części ludu oraz iż subak wchodził w skład układów t'aekkyŏnu.

W królestwie Koryŏ (고려, 918 - 1392) t'aekkyŏn rozwinął się do tego stopnia, że stał

¹⁷ Rodzaj zapasów koreańskich.

¹⁸ Znany jako król T'aejong Muyŏl (태종무열).

¹⁹ *World...*, op. cit.

²⁰ Choi Hong Hi, *Encyclopedia...*, op. cit. s.29.

się obowiązkową częścią szkolenia wojskowego²¹. Techniki przerodziły się w śmiertelną broń. „W wojsku został wprowadzony model zespołu ćwiczeń, zwany „obyōng subakhūi” (오병수박회, układ t'aekkyōn dla pięciu żołnierzy), który mógł zostać użyty w prawdziwej wojnie”²². Sztuki walki stały się jedynym wymogiem, by dostać się do wojska, ponieważ po zjednoczeniu Półwyspu Koreańskiego królestwu byli potrzebni ludzie do jego obrony. World Taekwondo Federation twierdzi, iż po otrzymaniu tytułu mistrza w t'aekkyōn, każdy żołnierz był awansowany do rangi generała. Z kolei młodzi ludzie byli selekcyonowani spośród tych utalentowanych w zawodach, by dać im stanowiska oficerów wojskowych. Organizacja ta twierdzi też, że jest więcej podobnych dowodów na to, iż wtedy rozwijały się pierwsze kompetycje t'aekwōndo²³.

1.3. Fakty przeczące koreańskim korzeniom t'aekwōndo

W tym podrozdziale zostaną przedstawione dowody przeczące wersji historycznej przedstawionej przez organizację World Taekwondo Federation.

Kim Sang H., tłumacz książki *Muye Dobo Tongji*, wspomina już we wstępie, iż na techniki zawarte w książce miały wpływ zarówno japońskie, jak i chińskie sztuki walki²⁴. Dzieło przedstawia ilustracje oraz opisy poszczególnych stylów walki mieczem w pozycjach stojących oraz na koniu. Wspomina również o japońskim stylu, tzw. „wae-kom” (외검, dosł. „miecz z zewnątrz”)²⁵. Oprócz tego są też rozmaite techniki walki włócznią. Jedynymi technikami walki bez broni, o których wspomina owa instrukcja, są chińskie układy kwonbōp (권법, 拳法, dosł. „Metody walki pięścią”), którym został poświęcony krótki rozdział²⁶.

Informacji o Hwarangach możemy się doszukać w kronikach *Samguk Sagi* (삼국사기, 三國史記)²⁷ oraz *Samguk Yusa* (삼국유사, 三國遺事)²⁸.

Samguk Sagi mówi o pierwszym Hwarangu na dworze Wōnhwa (원화)²⁹ następująco: „Po tym wydarzeniu wybrali przystojnego chłopca, stroili i nazywali go

²¹ *World...*, op. cit.

²² Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ Yi Duk-moo, Park Je-ga, *Muye Dobo Tongji: The Comprehensive Illustrated Manual of Martial Arts of Ancient Korea*, przeł. Kim Sang H., Turtle Press, Santa Fe, 2000, s. 12.

²⁵ Tamże, s. 158-199.

²⁶ Tamże, s. 311-332; Na ten temat piszą również Moenig Udo, Kim Minho, *The Invention...*, op. cit. s. 148.

²⁷ Zbiór koreańskich wydarzeń historycznych.

²⁸ Zbiór legend koreańskich.

²⁹ Siedziba Hwarangów.

Hwarang, by uczynić z niego przywódcę"³⁰. Następnie o całej organizacji pisze Linghu Cheng (令狐澄), którego dzieło, *Xinluo Guoji* (新羅國記), zostaje przytoczone w zbiorze: „Wybierali przystojnych chłopców z pochodzenia szlacheckiego, stroili ich, pudrowali im twarze i nazywali ich Hwarangami. Wszyscy obywatele kraju szanowali ich oraz wspierali"³¹. W *Samguk Sagi* nie ma też żadnych powiązań między Kim Ch'unch'u i Kim Yusinem a Hwarangami. Księga zawiera wzmiankę jedynie o dwóch Hwarangach, Myöng-ki (명기) oraz Anrak (안락), którzy chcieli się zaciągnąć do wojska. Pierwszy z nich wraz z towarzyszami ruszył do Hwangsan (황산)³², drugi zaś do garnizonu Simiji (시미지)³³. Dalsze ich losy jednak nie są znane.

W *Samguk Yusa* jest informacja, że Kim Yu-sin już w wieku 18 lat stał się mistrzem szermierki oraz dołączył do Hwarangów³⁴. Jednakże, nigdzie nie zostało określone, że wykorzystał swoje umiejętności do szkolenia tej organizacji³⁵. Dzieło podaje również, że Hwarangowie byli edukowani w sześciu sztukach: etykiecie, muzyce, łucznictwie, jeździectwie, piśmiennictwie oraz matematyce³⁶. W obydwu tych dziełach nie ma żadnych wzmianek o sztukach walki Hwarangów, na które powołuje się organizacja World Taekwondo Federation.

Mimo że Hwarangowie są określani jako ważne postaci historyczne, to chińskie źródła zawierające informacje o królestwie Silla nie wspominają o tych wojownikach³⁷. Ojciec Richard Rutt (1925-2011) powiedział: „Materiały zawierające informacje o Hwarangach pozostawiają nas z większą ilością pytań bez odpowiedzi, niż byśmy chcieli, a przez to z pokusą, by interpretować dowody według naszych własnych upodobań"³⁸.

Subak nie jest rdzennie koreańską sztuką walki. Najwcześniejsze podania koreańskie pochodzą z książki *Koryösa* (고려사, 高麗史)³⁹, która została napisana za czasów panowania króla Sejonga (세종, 1937-1450)⁴⁰. Nazwa jest transliteracją chińskiego terminu *shoubo* (手搏),

³⁰ Kim Pusik, *The Silla Annals of the Samguk Sagi*, przeł. Shultz Edward J., Kang Hugh H.W., Kane Daniel C., The Academy of Korean Studies Press, Gyeonggi-do, 2012, s.130.

³¹ Tamże, s.131.

³² W prowincji Ch'unghnam (충남도).

³³ Tamże, s.339.

³⁴ Ilyon, *Samguk Yusa*, przeł. Tae-Hung Ha, Mintz K.Grafton, Yonsei University Press, 1972, s. 77.

³⁵ Moenig Udo. Kim Minho, *The Invention...*, op. cit., s. 138.

³⁶ Tamże, s. 235.

³⁷ Rutt Richard, *The Flower Boys of Silla (Hwarang)*, Royal Asiatic Society, t. 38, 1961, s. 14. Zob. także: Moenig Udo. Kim Minho, *The Invention...*, op. cit., s. 137-138.

³⁸ Rutt Richard, *The Flower...*, op. cit. s. 65.

³⁹ *Koryö Sidae Database*, t. 13, 19, 36. 41. 42, <http://db.history.go.kr/KOREA/> (dostęp 12.03.2018).

⁴⁰ Lata panowania: 1418-1450.

który był już używany w dynastii Han (206 p.n.e.-220 n.e.). Jednakże, w tamtych czasach nie było konkretnego rozróżnienia między walką a zapasami⁴¹.

Koreański filozof, Kim Yong-ok (김용옥), w swojej książce *T'aekwōndo ch'olhak-ŭi kusōng wōlli* (태권도 철학의 구성원리, „Zasady rządzące strukturą filozofii t'aekwōndo”), stwierdził, iż figury Kūmgang-yoksa wcale nie odnoszą się do technik współczesnego t'aekwōndo, ani do sztuk walki. Identyczne figury można znaleźć przy wejściach do świątyn buddyjskich w krajach Azji Wschodniej. Przedstawiają jedynie dwóch mnichów buddyjskich, którzy bronią klasztoru⁴². Organizacja World Taekwondo Federation ostatecznie postanowiła usunąć zapiski historyczne o tych posągach, natomiast ich legenda wciąż jest w Korei popularna. Za przykład mogą posłużyć mistrzostwa świata w t'aekwōndo zorganizowane w 2011 r. w mieście Kyōngju (경주), gdy plastikowe i dmuchane figury zostały umieszczone w miejscu zawodów oraz wokół miasta⁴³.

Zarówno t'aekkōn, jak i ssirūm były grami ludowymi. Obydwie odbywały się w czasie świąt, takich jak Ch'usōk (추석) czy Tano (단오)⁴⁴. Amerykański etnograf, Steward Culin, w 1895 roku opublikował książkę o zabawach koreańskich, w której zawarł informacje o obydwu z tych zabaw. T'aekkōn (pod nazwą Htaik-Kyen-Ha-Ki) jest wyraźnie do nich zaliczana. Autor dodaje także: „Ta gra występuje również w Japonii, jednakże chińscy pracownicy z Kantonu raczej o niej nie słyszeli”⁴⁵. Stwierdzenie to pozostawia wątpliwości, ponieważ żadne inne źródła tego nie potwierdzają⁴⁶. Na oficjalnej stronie Korean Taekkyon Federation jest napisane, że po wojnie koreańskiej została przyjęta nowa sztuka walki, t'aekwōndo i była w jakiś sposób powiązywana z t'aekkyōn, jednakże obydwie aktywności nie mają ze sobą nic wspólnego⁴⁷.

Obecny mistrz t'aekkyōn, Do Ki-hyon (도기현), udzielił wywiadu dla autora blogu „Monkey Steals Peach”. Mówi, że t'aekkyōn i ssirūm z biegiem czasu nie zmieniły się wcale, ponieważ podczas okupacji japońskiej (1910-1945) były zakazane, a reszta sztuk walki uległa wpływom Japończyków. Natomiast po tym okresie, t'aekkyōn był mało popularny, dlatego że ludzie nie chcieli trenować sztuki walki, która przypominała bardziej taniec.

⁴¹ Lorge Peter, *Chinese Martial Arts: From Antiquity To The Twenty-First Century*, Cambridge University Press, Nowy Jork, 2012, s.46.

⁴² Kim Yong-ok, *T'aekwōndo ch'olhak-ŭi kusōng wōlli*, T'ongnamu, Seul, 1990, s.62-63.

⁴³ Moenig Udo. Kim Minho, *The Invention...*, op. cit., s. 152.

⁴⁴ Tamże, s. 144.

⁴⁵ Culin Steward, *Korean Games: With Notes On The Corresponding Games of China and Japan*, University of Pennsylvania, Filadelfia, 1895, s. 39.

⁴⁶ Moenig Udo, Cho Sung-kyun, Nam Dohee, *The Available Evidence Regarding T'aekkyōn And It's Portrayal As A "Traditional Korean Martial Art"*, „Acta Koreana”, t. 15, nr 2, 2012, s. 354.

⁴⁷ *History of Taekkyon*, <http://www.taekkyon.or.kr/en/> (dostęp 13.03.2018).

Niemniej jednak, w 1983r. rząd koreański uznał t'aekkyōn jako skarb narodowy⁴⁸. Później, w 2011r., t'aekkyōn został wpisany na listę niematerialnych dziedzictw kulturowych przez UNESCO⁴⁹.

1.4. Przykłady skandali w świecie t'aekwōndo

Ciekawym faktem jest to, iż generał Ch'oi Hong-hŭi w kilku swoich książkach, chociażby w *Encyclopedia of Taekwondo*, twierdzi, że w wieku 15 lat trenował t'aekkōn pod okiem swojego nauczyciela kaligrafii, Han Il-donga (한일동). Później otrzymał czarny pas w karate podczas pobytu w Japonii. Następnie połączył te dwie techniki, żeby stworzyć nową, którą nazwał t'aekwōndo⁵⁰. Jak sam twierdzi: „Chciałbym wyjaśnić, iż zarówno t'aekkyōn, jak i karate, zostały użyte jako odniesienie do mojego programu nauki, a podstawowe teorie i zasady różnią się całkowicie od tych w pozostałych sztukach walki na świecie”⁵¹.

Następnie, na rok przed śmiercią, zanegował wszystkie te fakty w wywiadzie dla Han Byōng-ch'ōla (한병철), zawartym w książce *Kosu-rŭl ch'ajaso* (고수를 찾아서, „W poszukiwaniu mistrzów”). Autor zapytał generała, czy to prawda, że ten trenował t'aekkyōn pod okiem Han Il-donga, w odniesieniu do autobiografii, na co ten odparł: „Ten pan był dobry w grze w baduk (바둑)⁵². Zawsze miał ze sobą planszę do tej gry... Wieczorami pan Han wraz ze starszyzną wioski gromadzili się w naszym domu i opowiadali historie o sztukach walki. Chcieli, żebym na nich wyrósł. Mówili też o t'aekkyōn oraz, że to uprawiali. Jednakże, nigdy nie nauczyłem się od niego t'aekkyōn. Widziałem raz, jak ćwiczył kopnięcia na lotce. Kim był ten człowiek, który trenował t'aekkyōn w Sajik-dong (사직동)⁵³ po wyzwoleniu Korei... Ah tak, Song Dōk-ki (송덕기)⁵⁴!”⁵⁵. W dalszej części generał przyznał się, że go spotkał, natomiast nie nauczył się żadnych ruchów, oprócz kilku kopnięć. Stwierdził też, że t'aekkyōn pojawiał się sporadycznie w kilku miejscach pod koniec królestwa Chosōn (조선, 1392-1897) oraz, iż nie dotarł z królestwa Silla, gdyż prawdopodobnie nawet wtedy nie

⁴⁸ *Taekkyon Master Do Ki Hyun*, <https://monkeystealspeach.com/interviews-of-masters/taekkyon-master-ki-hyun/> (dostęp 12.03.2018).

⁴⁹ Capener Steven D. *Problems in the Identity and Philosophy of T'aegwōndo and Their Historical Causes*, „Korea Journal”, t.35, nr 4, 1995, s. 341-342.

⁵⁰ Choi Hong Hi, *Encyclopedia...*, op. cit. s. 39-40

⁵¹ Tamże, s. 40.

⁵² Rodzaj koreańskiej gry planszowej, odpowiednik japońskiego „go” oraz chińskiego „weiqi”.

⁵³ Dzielnica Seulu.

⁵⁴ Były mistrz t'aekkyōn (1893-1987).

⁵⁵ Han Byōng-ch'ōl, *Kosu-rŭl ch'ajaso*, Bbulmedia, b.m.w., 2011, s. 269-270.

istniał⁵⁶. Mimo wszystko, mit wymyślony przez generała jest wciąż popularny. Można o tym przeczytać np. na stronach internetowych szkół t'aekwōndo⁵⁷.

Najbardziej druzgocącym dowodem przeciw oficjalnej wersji historii t'aekwōndo są zeznania samego wiceprezydenta Kukkiwōnu (국기원, 國技院)⁵⁸, Yi Chong-u (이종우, 1929-2015), w wywiadzie dla koreańskiego miesięcznika „Sin Dong-a ” (신동아) w 2002r. Prowadzący wywiad okazuje swoje zdziwienie, że wiele podręczników o t'aekwōndo umiejscawia tę sztukę walki jeszcze przed czasami Trzech Królestw. Yi Chong-u odpowiedział: „Ja jestem jednym z tych, którzy pisali te historie w książkach. Szczerze mówiąc, nie wiedzieliśmy, co wymyślić. We wczesnych dniach, gdy prezentowaliśmy t'aekwōndo za granicą i mówiliśmy, że to rdzennie koreańska sztuka walki, było to dobre uzasadnienie i zostało przyjęte”⁵⁹. Następnie oznajmił, że t'aekwōndo to nic innego, jak japońskie karate. Jest odpowiedzialny również za zgromadzenie pozostałych trenerów, którzy uczyli japońskiej sztuki walki, oraz za stworzenie form t'aekwōndo⁶⁰. Ostatecznie jednak postanowił się przyznać, ponieważ koreańska sztuka walki została dobrze ugruntowana na całym świecie⁶¹.

W 1990r. Kim Yong-ok opublikował książkę *T'aekwōndo ch'olhak-ŭi kusōng wōlli*. Zawiera m. in. informacje o japońskich korzeniach t'aekwōndo. Zaproszono autora do programu w stacji KBS, lecz zamiast przyjąć wyjaśnienia autora, ocenowano go i wyrzucono ze studia na minutę przed zakończeniem programu⁶².

Kolejnym ciekawym przykładem manipulacji społecznej jest reakcja jednego z rodziców podczas wykładu dla dzieci w Centrum Kultury Sōnbi (선비문화수련원) w mieście Yōngju (영주). Zaproszono wykładowcę, który opowiadał o dobrych manierach. W pewnym momencie wspomniął, że t'aekwōndo tak naprawdę wywodzi się z japońskiego karate. Oburzony rodzic spytał się, skąd prowadzący zajęcia ma takie informacje. Wykładowca odpowiedział, że Kim Yong-ok dokładnie tak napisał w swojej książce. Usłyszawszy to,

⁵⁶ Tamże, s. 270.

⁵⁷ *Dęblińska Szkoła Taekwon-Do ITF*, www.tkd.net.pl (dostęp 15.03.2018).

⁵⁸ Główna siedziba World Taekwondo Federation.

⁵⁹ Yuk Sōng-ch'ōl, *Szokujące wyznanie wiceprezydenta Kukkiwonu, Yi Chong-u, na temat przeszłości t'aekwōndo*, „Sin Dong-a”, 2002, http://www.donga.com/docs/magazine/new_donga/200204/nd2002040010.html (dostęp 05.05.2018).

⁶⁰ Odniesienie do japońskich form „kata” (形/型, dosł. „forma”), które w t'aekwōndo były nazywane „hyōng” (形).

⁶¹ Tamże.

⁶² Capener Steven D. *The Making of a Modern Myth: Inventing a Tradition for Taekwondo*, „Korea Journal”, t. 56, nr 1, 2016, s. 65.

rodzic domagał się oficjalnych przeprosin. Następnie wykładowca dostał ostrzeżenie od miasta oraz nakazano mu, by przeprosił⁶³.

Podsumowując, ze względu na dumę narodową wpływowe osobowości starały się jak najbardziej ukryć fakty o prawdziwym pochodzeniu t'aekwōndo. Próbowaly również rozpowszechnić wiarę wśród społeczeństwa w starokoreańskie korzenie tej sztuki walki, co się udało. Natomiast ostatecznie główni przedstawiciele t'aekwōndo postanowili przyznać się do głoszenia nieprawdziwych podań. Niemniej jednak poza Koreą mity związane z koreańską sztuką walki nadal są popularne, o czym świadczą treści książek oraz informacje na wielu stronach internetowych szkół t'aekwōndo.

⁶³ Sō Sōng-wōn, *Bitwa Historyczna Otaczająca T'aekwōndo „W Toku”*, 06.07.2010, <http://www.taekwonline.com/detail.php?number=1138> (dostęp 15.03.2018).

2. Japońskie korzenie t'aekwōndo

W tym rozdziale opisane zostanie pierwotne pochodzenie karate oraz na czym ta sztuka walki była oparta. Opisane będą również sposoby, jak Koreańczycy starali się zakryć ślady japońskich korzeni w t'aekwōndo jak również dowody świadczące o bazowaniu na technikach Kraju Wschodzącego Słońca.

2.1. Początki karate w Japonii

Techniki karate posiadają chińskie korzenie. W połowie dziewiętnastego wieku lub nawet wcześniej chińskie techniki pojawiły się na wyspie Okinawa (沖縄本島). Następnie uległy one modyfikacji mieszkańców tej wyspy. Później w 1922r. Gichin Funakoshi (船越義珍, 1868-1957) spopularyzował je w Japonii pod nazwą „karatedō” (空手道, dosł. „droga pustej ręki”). Techniki na Okinawie nazywano „tōdi”⁶⁴ (唐手, dosł. „ręce Tang”), co odnosiło się do korzeni chińskich⁶⁵. Na początku jednak techniki opracowane na Okinawie nazywano po prostu „te” (手), jednak na Okinawie odczytywano ten znak jako „di”. Tę częśćkę dodawano do nazwy miejsca, z którego pochodził dany styl (np. „Shuridi” i „Nahadi”)⁶⁶. Inną popularną nazwą nawiązującą do chińskich sztuk walki było „kenpō” (kor. „kwonbōp”, 권법), które również miało wpływ na rozwój karate⁶⁷.

Za panowania króla Shō Shina (尚眞, 1465-1526)⁶⁸ został wydany edykt, który zabraniał posiadania broni na wyspie Okinawa. Jednak nie był on przestrzegany, aż do 1609r. Wtedy wyspę Okinawa podbił klan Satsuma (島津氏). Po tym wydarzeniu zakaz zaczął być ściśle egzekwowany. Właśnie z tego powodu rozwinęły się na tej wyspie techniki walki bez użycia broni⁶⁹.

Gichin Funakoshi pobierał nauki u mistrzów Asato Ankō (安里 安恒, 1827-1906) oraz Itosu Ankō (糸洲安恒, 1831-1915)⁷⁰. Wiosną 1922r. został poproszony przez Okinawski Wydział Edukacji, aby ten zorganizował pokaz sztuk walki w Ministerstwie Edukacji w

⁶⁴ Odczyt w dialekcie okinawskim.

⁶⁵ Green Thomas A, *Martial Arts of the World: An Encyclopedia*, ABC-CLIO, Santa Barbara, 2001, s.232.

⁶⁶ Tamże, s. 234.

⁶⁷ Tamże, s. 232.

⁶⁸ Lata panowania: 1477-1526.

⁶⁹ Tamże, s. 240.

⁷⁰ Tamże, s. 245.

Tokio. Ostatecznie przekonano go, by pozostał w Japonii i nauczał tam swoich technik⁷¹. W 1924r. wprowadził wymóg noszenia białego stroju do treningu „dōgi” (道着) oraz rang „kyū” (級) i „dan” (段)⁷², sugerując się systemem przyjętym w jūdō. W tym samym roku założył pierwszy klub karate na Uniwersytecie Keiō (慶應義塾大学). Natomiast do 1932r. karate było nauczane w niemal każdej uczelni wyższej w Japonii⁷³. Kilku założycieli pierwszych szkół karate w Korei trenowało właśnie tych klubach⁷⁴. Koreańczycy zaadaptowali ten sam ubiór pod nazwą „dobok” (도복) oraz identyczny system awansu. Poziomy zaawansowania nazwano kŭp (급) i dan (단).

Funakoshi postanowił również zmienić nazwy niektórych form „kata”, aby brzmiały bardziej japońsko, np. „Pinan” na „Heian”. Chciał też pozbyć się znaku 唐, aby sztuka walki nie odnosiła się już do chińskich korzeni. Zamienił go na 空, co nawiązywało również do tradycji buddyjskiej. Nawet mistrzowie z wyspy Okinawa po pewnym czasie przyjęli nową nazwę. W 1933r. Japońskie Stowarzyszenie Sztuk Walki uznało karate za tradycyjną japońską sztukę walki. Później w 1936r. Funakoshi otworzył swoją szkołę „Shōtōkan” (松濤館, „Szkoła Sosnowej Fali”), z czego „Shōtō” to był jego pseudonim literacki. Z biegiem czasu właśnie od szkoły Funakoshi'ego przyjęła się nazwa stylu, którego nauczał⁷⁵.

2.2. Sprzeciw wobec japońskiej kultury karate

Nazwy sztuk walki założycieli pierwszych szkół karate w Korei pochodziły od dwóch japońskich złożów znakowych. Były to „tangsudo” (唐手道, 당수도) oraz „kongsudo” (空手道, 공수도). Yi Wŏn-guk (이원국, 1907-2002) w swojej szkole stosował ten pierwszy wariant. Jednak powód nie jest jasny. Trenował on w latach trzydziestych, gdy jeszcze Funakoshi stosował stary wariant, choć w międzyczasie zmienił go. Udo Moenig uważa, że Won-kuk mógł nie zgadzać się z nowo przyjętą nazwą lub chciał odrzucić japońską tradycję⁷⁶.

Hwang Ki (황기, 1914-2002) wybrał dla swojego stylu miano „hwasudo” (화수도, 化手道, dosł. „droga kwiecistej ręki”). Pierwszy element, „hwa” odnosił się do wojowników Hwarang. Jednakże taka nazwa nie przyciągała zbyt wielu uczniów. Toteż w 1947r. zmienił ją na tangsudo. Dzięki temu posunięciu przybyło więcej adeptów, a jego szkoła stała się jedną z największych w Korei. W późnych latach pięćdziesiątych ponownie zmienił nazwę, tym

⁷¹ Tamże, s. 234.

⁷² W stylu shōtōkan poziom zaawansowania idzie kolejno od 10 do 1 kyū, następnie od 1 do 10 dana.

⁷³ *Shotokan Karate Ryu*, <http://www.skr.org.uk/> (dostęp 08.05.2018).

⁷⁴ Więcej na temat tych szkół w następnym rozdziale.

⁷⁵ *Shotokan World Organization*, <http://karateswo.org> (dostęp 08.05.2018).

⁷⁶ Moenig Udo, *Taekwondo: From a Martial Art to a Martial Sport*, Routledge, Nowy Jork, 2015, s. 44

razem jednak na „subakdo”. Chciał w ten sposób odnieść się do tradycyjnych koreańskich sztuk walki. Ale nie wiedział, że termin „subak” jest jedynie transliteracją chińskiego stylu shoubo.⁷⁷

Yun Pyŏng-in (윤병인, 1920-1983) nazywał swój styl kwonbŏp, czym nawiązywał do chińskich korzeni. Jednak powołując się ponownie na słowa Yi Chong-u, który był jednym z jego pierwszych uczniów: „Uczyłem się karate na wydziale kwonbŏp. Kwonbŏp jest tym samym, co japońskie karate. Z powodu dumy narodowej zamiast karate nazywaliśmy ten styl kwonbŏp.”⁷⁸

2.3. Patriotyzm oraz widoczne wpływy karate w koreańskich instrukcjach sztuk walki

Hwang Ki wydał w 1958r. książkę *Tangsudo Kyobon* („Podręcznik Tangsudo”). Udo Moenig zauważa, że formy przedstawione w tej książce są bazowane na stylu Funakoshi'ego. Natomiast niektóre z nich nieco się różnią, co świadczy o tym, iż nie ćwiczył pod okiem żadnego mistrza, który korygowałby błędy. Zawarte są też formy nieobecne jeszcze w oficjalnej wersji stylu shōtōkan, czego przykładem jest podobieństwo między formą Hwanga, zwaną „najniższą pozycją”, a tą przedstawioną przez Funakoshiego w dziele *Rentan Goshin Tōde-Jutsu* („Wzmacnianie swojej odwagi w samoobronie dzięki sztuce Tōde”) wydanym w 1925r.⁷⁹

W 1960r. Hidetaka Nishiyama (英隆西山, 1928-2008) wydał książkę pt. *Karate: The Art of "Empty Hand" Fighting*. Był on uczniem Gichina Funakoshi'ego⁸⁰. W owym dziele przedstawił w swoim wykonaniu techniki stylu swojego mistrza. Udo Moenig wskazuje na podobieństwa między książkami Nishiyamy a Ch'oi Hong-hŭi. Generał wydał pięć lat później pierwszą instrukcję w języku angielskim o tytule *Taekwondo: The Art of Self-Defence*. Oprócz zmiany nazw niektórych technik, umieścił w książce zdjęcia, które wyglądają niemal identycznie, jak te w dziele Nishiyamy⁸¹.

Generał wydał też inną książkę wcześniej, w 1960r. Zatyłował ją *T'aekwōndo Kyobon* („Podręcznik T'aekwōndo”). Alex Gillis zarzuca Ch'oi Hong-hŭi kłamstwo, ponieważ ten napisał we wstępie swojej książki, że Japończycy przywłaszczyli sobie t'aekkyōn w

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ Yuk Sŏng-ch'ŏl, *Szukujące...*, op. cit.

⁷⁹ Moenig Udo, Cho Sung-Kyun, Kwak Taek-Yong, *Evidence of Taekwondo's Roots in Karate: An Analysis of the Technical Content of Early Taekwondo Literature*, „Korea Journal”, t. 54, nr 2, 2014, s. 157; Porównanie Zdj. 1 i 2 na str. 5.

⁸⁰ *Polski Związek Karate Tradycyjnego*, www.karate.pl (dostęp 10.05.2018).

⁸¹ Moenig Udo, Cho Sung-Kyun, Kwak Taek-Yong, *Evidence...*, op. cit. s. 160; Porównanie Zdj. 3 i 4 na str. 5.

trakcie okupacji japońskiej i zmienili nazwę tej sztuki na karate⁸². Następnie oskarża go o popełnienie plagiatu. Ch'oi żywił ogromną nienawiść do Japończyków za znęcanie się nad Koreańczykami w trakcie okupacji. „Nie widział nic złego w kradzieży „uderzenia łokciem”, „kopnięcia śródstopiem”, „kopnięcia z półobrotu” czy „kopnięcia kantem stopy zewnętrznej”⁸³. Wszystkie te techniki pojawiają się w książce *Karate-Dō Nyūmon* („Wstęp do Karate”). Ch'oi zapożyczył również opis makiwary (kor. kwōngo, 권고)⁸⁴. Wykorzystał w też w swojej książce radę Funakoshi'ego, aby zakopać ten przyrząd na jedną trzecią długości w ziemi⁸⁵.

Podsumowując, karate bazuje na chińskich technikach. Jednakże Japończycy chcieli ukryć ten fakt uznając karate za rdzennie japońską sztukę walki. W identyczny sposób postąpili Koreańczycy, którzy z kolei starali się zakryć ślady po japońskiej kulturze. Mimo wszystko dowody książkowe wskazują na to, że t'aekwōndo było oparte głównie na stylu walki Gichina Funakoshi'ego.

⁸² Gillis Alex, *A Killing Art: The Untold History of Tae Kwon Do*, ECW Press, Toronto, 2008, s. 60; Zob. także: Ch'oi Hong-hŭi, *T'aekwōndo Kyobon*, Sōnghwa Munhwasa, b.m.w., 1960.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ Makiwara to elastyczna deska współcześnie owijana poduszką amortyzująca, lecz dawniej była zawinięta w płótno słomy ryżowej; Używana do trenowania ciosów.

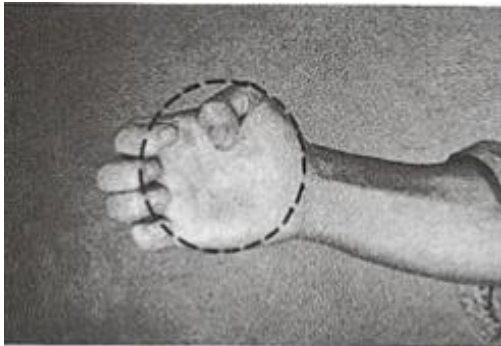
⁸⁵ Ch'oi Hong-hŭi, *T'aekwōndo...*, op. cit. s. 73-75; Zob. także: Funakoshi Gichin, *Karate-Dō Nyūmon: The Master Introductory Text*, przeł. John Teramoto, Kodansha International, Tokio, 1988, s. 53, cyt. za: Gillis Alex, *A Killing...*, op. cit. s. 60.

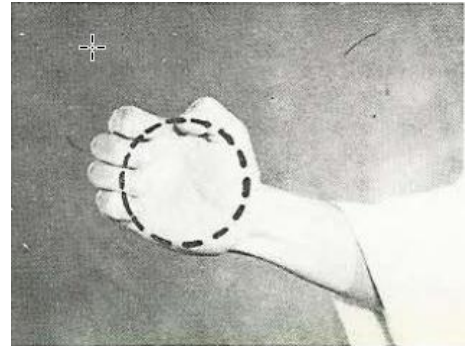
Zdj. 1⁸⁶

Zdj. 2⁸⁷

Zdj. 3⁸⁸

Zdj. 4⁸⁹

⁸⁶ Funakoshi Gichin, *Renzan Goshin Tōde-Jutsu*, Airyudo, Tokio, 1925, s.178.

⁸⁷ Hwang Ki, *Tangsudo Kyobon*, Sōnghwa Mungwasa, Seul, 1958, s.52.

⁸⁸ Nishiyama Hidetaka, Brown Robert C, *Karate: The Art of "Empty Hand" Fighting*, Turtle Publishing, Singapur, 1960, s. 81.

⁸⁹ Choi Hong Hi, *Taekwondo: The Art of Self-Defence*, Daeha Publication Company, Seul, 1965, s.31.

3. Rozwój i sukces t'aekwōndo

W tym rozdziale zostanie opisany rozwój pierwszych szkół karate w Korei, które miały wpływ na rozwój współczesnego t'aekwōndo. Będą również poruszone tematy powstania poszczególnych organizacji zajmujących się tą aktywnością oraz niewątpliwego sukcesu w szybkim awansie koreańskiej sztuki walki do sportu olimpijskiego.

3.1. Pierwsze szkoły karate w Korei

W połowie lat czterdziestych, tuż po osiągnięciu przez Koreę niepodległości, powstało pięć pierwszych szkół sztuk walki, w których nauczano karate. Następnie w latach pięćdziesiątych założono kolejne cztery szkoły, których właścicielami byli uczniowie pierwszych szkół. Koreańczycy nadawali różne miana swoim stylom, jednakże ich techniki w większości opierały się na tych, które opracował japoński mistrz, Gichin Funakoshi

3.1.1. Ch'ōngdo Kwan (청도관, 靑濤館)

Jest to pierwsza z pięciu głównych szkół „kwan” w Korei. Założył ją Yi Wōn-guk w 1945r. W 1926r. opuścił ojczyznę, by kontynuować edukację w Japonii. Studiował tam prawo na Uniwersytecie Chūō (中央大学). W trakcie studiów trenował również karate w szkole Shōtōkan (松濤館) u mistrza Gichina Funakoshi'ego. Następnie wrócił do Korei, gdzie nauczał japońskiej sztuki walki pod nazwą Tangsudo. Nazwa szkoły dosłownie oznacza „Błękitne fale”, co nawiązuje do młodości ducha i witalności⁹⁰.

Miał dobre stosunki z japońskim gubernatorem generalnym Abe Nobuyukim (阿部 信行, 1875-1953), przez co uważano, że jest japońskim kolaborantem⁹¹. Ówczesny prezydent Korei, Yi Sūng-man (이승만, 1875-1965) zaproponował założycielowi szkoły pozycję ministra spraw wewnętrznych, jednakże ten odmówił. Następnie prezydent wydał nakaz aresztowania I Won-kuka, z powodu podejrzeń o współpracę z Japończykami. Uwolniono go w 1950r., po czym szybko wyemigrował z rodziną do Japonii z uwagi na rozpoczęcie wojny

⁹⁰ Kang Won Sik, Lee Kyong Myong, *A Modern History of Taekwondo*, przeł. U. Glenn, Bokyung Moonhwas, Seul, 1999, s. 4.

⁹¹ Tamże.

koreańskiej (1950-1953)⁹². Po jej zakończeniu szkoła Ch'öngdo Kwan liczyła mniej niż dwustu uczniów. Mimo wszystko szkoła prosperowała dalej. Następcą Yi Won-kuka został Son Dök-söng (손덕성, 1922-2011)⁹³.

3.1.2. Chido Kwan (지도관, 智道館)

Szkoła została założona 3 maja 1946r. przez Chön Sang-söpa (전상섭) w Seulu. Początkowo nosiła nazwę Chosön Yönmu Kwan Kongsu Do Bu (조선연무관공수도부, 朝鮮研武館 拳法部). On również trenował karate u Gichina Funakoshi'ego. Uczył się też jūdō. Utworzył swój wydział Kongsudo w byłej szkole jūdō. Jednakże zniknął podczas wojny koreańskiej. Został uprowadzony przez żołnierzy północno-koreańskich i nigdy nie wrócił. Mimo że szkoła została założona w stolicy Korei, to jej rozwój zaczął się w mieście Chunju (춘주) w prowincji Chölla (전라). Później, w marcu 1947r., brat założyciela szkoły, Chon Il-söp (전일섭) otworzył kolejną szkołę. Jeszcze w trakcie tej wojny jej nazwa została zmieniona na Chido Kwan. Prowadzili ją do 1967r. Yun K'wae-byöng (윤쾌병) oraz Yi Chong-u, były sekretarz generalny World Taekwondo Federation. Chido Kwan wyróżniał się spośród innych szkół, ponieważ w treningu dominowała walka sparingowa, czyli kyöruigi (겨루기)⁹⁴.

3.1.3. Mudök Kwan (무덕관, 武德館)

Początkowo szkoła nazywała się „Transport Komitetu Kolejowego Tangsudo Bu” i była położona przy stacji Yongsan (용산역) w Seulu, dlatego też nazywano ją „szkołą kolejową”. Założył ją Hwang Ki w 1945r. Na początku nazywał swoją sztukę walki hwasudo, jednak w 1947r. zmienił ją na tangsudo. Twierdził, że trenował chińskie sztuki walki w południowej Mandżurii w 1935r., jednakże pozostali mistrzowie t'aekwöndo zaprzeczyli, ponieważ nie było na to dowodów⁹⁵. Potwierdzonym faktem jest, iż uczył się karate z książek w pobliskiej bibliotece⁹⁶. Był jedynym nauczycielem, który nie trenował w Japonii.

Później Hwang Ki otworzył kolejne szkoły Mudök Kwan przy innych stacjach kolejowych, by rozwinąć swoją działalność. W 1955r. niedaleko Stacji Seul założył główną siedzibę Mudök Kwan. W tym samym roku otworzył dziewięć kolejnych. Organizował w

⁹² *Chung Do Tae Kwon Do*, <http://taekwondochungdo.com> (dostęp 03.05.2018).

⁹³ Kang Won Sik, Lee Kyong Myong, *A Modern...*, op. cit. s.4.

⁹⁴ Tamże, s.5.

⁹⁵ Tamże, s.6.

⁹⁶ *Korea Dang Soo Do Association*, <http://www.koreadangsoodo.org> (dostęp 03.05.2018).

nich chińsko-koreańskie mistrzostwa świata w tangsudo. W 1960r. zmienił nazwę swojej organizacji z Korea Tangsudo Association (한국 당수도 협회, „Koreańskie Stowarzyszenie Tangsudo”) na Korea Subakdo Association (대한 수박도 협회, „Koreańskie Stowarzyszenie Subakdo”), by powrócić do tradycyjnej koreańskiej sztuki walki⁹⁷. Powiedział też, że przy wymyślaniu nazwy sugerował się książką *Muye Dobo T'ongji*, natomiast nie to była prawda⁹⁸.

3.1.4. Ch'angmu Kwan (창무관, 彰武館)

Tę szkołę założył Yun Pyöng-in (윤병인, 1920-1983) w 1946r. w Seulu. Na początku był to wydział Kwon-böpp w szkole YMCA (Young Men's Christian Association)⁹⁹. Jako dziecko ćwiczył chińskie sztuki walki w Mandżurii. Przed osiągnięciem przez Koreę niepodległości wyruszył do Japonii, gdzie uczył się karate. Jego nauczycielem był Kanken Töyama (寬賢遠山, 1888-1966). Japończyk był zafascynowany chińskimi technikami Pyöng-ina. Obywaj wymienili się swoimi umiejętnościami i zostali dobrymi przyjaciółmi..

Po osiągnięciu przez Koreę niepodległości został nauczycielem wychowania fizycznego na Uniwersytecie Seulskim. Nauczał tam sztuki walki mudo (무도). Rok później założył swój wydział Kwon-böpp w YMCA. Yun Pyöng-in miał dobre relacje z Chön Sang-söppem, czyli nauczycielem szkoły Chosön Yonmu Kwan. Początkowo Pyöng-in nauczał mudo w szkole Sang-söpa. Bardzo dużo razem ćwiczyli. Chön Il-söpp nawet nazwał ich braćmi.¹⁰⁰

W swojej szkole Yun Pyöng-in nauczał pewnych chińskich technik i dopasowywał je do budowy ciała swoich uczniów. Jednakże nie ma dowodów na to, że na jego treningi miały wpływ tradycyjne chińskie metody takie jak „tuishoi” (推手)¹⁰¹ czy „qigong” (氣功)¹⁰². Mimo że trenował wcześniej karate w stylu shödökan, to jednak w Korei skupił się głównie na nauczaniu wersji Funakoshi'ego, ponieważ była wówczas bardzo popularna¹⁰³. Na początku szkoła liczyła ponad pięciuset uczniów. Natomiast po miesiącu pozostało ich tylko stu osiemdziesięciu ze względu na bardzo surowy trening.

⁹⁷ Tamże.

⁹⁸ Nilsen Oerjan, *Debunking the Muye Dobo Tongji*, „Totally Tae Kwon Do”, nr 2, 2009, s. 41-42.

⁹⁹ Związek Młodzieży Chrześcijańskiej - organizacja, której celem jest działalność opiekuńcza, charytatywna oraz opiekuńcza w duchu chrześcijańskich; funkcjonuje w ponad 150 krajach, a od 1923r. również w Polsce.

¹⁰⁰ Kang Won Sik, Lee Kyong Myong, *A Modern...*, op. cit. s. 7.

¹⁰¹ Dosł. „pchać ręce”, jedno z podstawowych ćwiczeń z partnerem w chińskich sztukach walki.

¹⁰² Zestaw ćwiczeń zdrowotnych starożytnych Chin.

¹⁰³ Madis Eric, *Storming: A History of Taekwondo - Part Three: The First Korean Schools: The Shudokan Schools*, b.r.w, <http://fightingarts.com/reading/article.php?id=665> (dostęp 03.05.2018); Zob. także: Moenig Udo, Cho Sung-Kyun, Kwak Taek-Yong, *Evidence...*, op. cit. s. 158.

Yun Pyŏng-in zniknął w trakcie wojny koreańskiej w 1950r., po czym szkołę zamknięto. Został wywieziony do Korei północnej. Do 1966r. jego działania nie są znane. Od 1967r. do 1968r. nauczał kyŏksul (격술, „specjalna strategia walki”) w P'yongyangu (평양). Jednakże rząd odwołał jego program. Po tym fakcie wysłano go do pracy w fabryce cementu w mieście Ch'ongjin (청진), gdzie w 1983r. zmarł na raka płuc¹⁰⁴. Jego historia ma najmniejszy związek z karate ze wszystkich pozostałych trenerów t'aekwondo.

Po wojnie koreańskiej szkoła została ponownie otwarta przez Yi Nam-suka (이남숙, 1925-2000) i Kim Sun-bae (김순배, 1930-2014) pod nazwą Ch'angmu Kwan¹⁰⁵.

3.1.5. Songmu Kwan (송무관, 松武館)

Szkoła została założona w mieście Kaesŏng (개성) przez No Pyŏng-jika (노병직, 1919-2015) w 1944r. Studiował on razem z Yi Won-kukiem w Japonii. Trenował razem z nim karate u mistrza Gichina Funakoshi'ego. W 1944r. nauczał karate w szkole łucznictwa o nazwie „Kwandok Jong” (관덕정). Pierwszy znak z nazwy szkoły, song, nawiązuje szkoły Shōtōkan Funakoshi'ego¹⁰⁶. Rozgrzewka była rozpoczynana godzinę przed zajęciami obejmowała chociażby uderzanie pięścią w makiwarę sto razy. Jednakże uczniowie tej szkoły byli najslabsi w porównaniu do tych z reszty czterech szkół¹⁰⁷.

3.1.6. Odo Kwan (오도관, 吾道館)

Ta szkoła została założona 1 kwietnia 1954r. w Yongdae-ri (용대리) przez dwóch byłych członków wojska koreańskiego, Ch'oi Hong-hŭi. oraz Nam Tae-hi (남대희, 1929-2013). Poznali się w dwudziestej dziewiątej jednostce piechoty na wyspie Cheju (제주도). Tae-hi uczył się tangsudo w szkole Ch'ongdo Kwan u mistrza Yi Won-guka. W 1947r. sam zaczął uczyć tego stylu w wojskowej szkole sygnałowej¹⁰⁸. Generał w 1937r. wyruszył do Japonii, gdzie studiował matematykę i język angielski¹⁰⁹. Trenował karate w stylu shōtōkan u

¹⁰⁴ Kim Soo, *Grand Master Yoon Byung-in*, 2006, s.4.

¹⁰⁵ Kang Won Sik, Lee Kyong Myong, *A Modern...*, op. cit. s.7.

¹⁰⁶ Po koreańsku nazwę Shōtōkan czyta się jako „songdo kwan”, gdzie pierwszy element szkoły Songmu Kwan pisany jest tym samym znakiem chińskim.

¹⁰⁷ Tamże.

¹⁰⁸ Tamże, s.8.

¹⁰⁹ Goldman Ari L., *Choi Hong Hi, 83, Korean General Who Created Tae Kwon Do*, „The New York Times”, 2002, <https://www.nytimes.com/2002/06/29/sports/choi-hong-hi-83-korean-general-who-created-tae-kwon-do.html> (dostęp 03.05.2018).

Gichina Funakoshi'ego¹¹⁰.. Ukończył studia w 1943r. Nowi instruktorzy w większości ćwiczyli wcześniej tangsudo w szkole Ch'ongdo Kwan.

Szkoła Odo Kwan bardzo szybko się rozwijała do 1955r. dzięki temu, że prezydent Yi Sŭng-man wspierał działalność generała. W końcu Ch'oi postanowił zmienić imię stylu walki z tangsudo na t'aekwōndo. Powiedział swoim instruktorom, by kazali żołnierzom wykrzykiwać „tae kwon” przy salutowaniu. Miało to na celu szybsze przyswojenie nowej nazwy. W 1959r. Ch'oi wysłał instruktorów t'aekwōndo do Wietnamu i Tajwanu, by tam demonstrowali ten styl. Był to pierwszy raz, gdy jego sztukę walki prezentowano za granicą. Ten czyn bardzo przyczynił się do rozślawienia jego szkoły.

3.1.7. Kangdōk Won (강덕원, 講德院)

Szkoła powstała w 1956r. w Seulu. Założycielami byli Pak Ch'ōl-hŭi (박철희, 1933-2016) oraz Hong Chōng-p'yo (홍정표). Obydwaj trenowali wcześniej w szkole YMCA na wydziale Kwonbōp. Mieli oni złe stosunki z Yi Nam-sukiem i Kim Sun-bae, co doprowadziło do rozdzielenia. Nazwa szkoły oznacza dosłownie „miejsce nauki hojności”. Hasło to stało się symbolem szkoły. Była stale przenoszona do różnych miejsc w Seulu. Jednak, gdy szkoła zyskała trzeciego nauczyciela, Yi Kŭm-honga (이금홍), szkołę umiejscowiono ostatecznie w Insadong (인사동)¹¹¹.

3.1.8. Hanmu Kwan (한무관, 韓武館)

Założył ją Yi Kyo-yun (이교윤, 1924-2017) w sierpniu 1956r. Uczył się wcześniej w Chosŏn Yōnmu Kwan, która następnie przekształciła się w Chido Kwan. Jednak Yi Kyo-yun zaprzecza, że jego szkoła miała swoje korzenie w Chido Kwan, a raczej w pierwotnej wersji. Twierdzi, że w 1950r. roku nauczał tangsudo w Chosŏn Yōnmu Kwan, jednak nakazano mu zaprzestać działalności, gdyż była to szkoła jūdō. Później uzyskał pozwolenie, by nauczać swojej sztuki walki w siłowni Hanguk Ch'eyuk Kwan (한국체육관). Jednak z powodu konfliktów z Yi Chong-u musiał ją opuścić. Następnie przeniósł się do liceum Kangmun (강문)

¹¹⁰ Pak Sōl-jin, *Karate, które trzeba znać, by zwyciężyć*, „T'aekwōndo Sinmun”, 2009, https://web.archive.org/web/20120218111013/http://www.tkdnews.com/news/quickViewArticleView.html?idxn_o=3991 (dostęp 03.05.2018).

¹¹¹ Tamże, s. 10.

w dzielnicy Changsin-dong (장신동). Wtedy Yi Kyo-yun nazwał swoją szkołę Hanmu Kwan. W 1969r. utworzył główną siedzibę szkoły w dzielnicy Wangsimni-dong (왕십리동)¹¹².

3.1.9. Chǒngdo Kwan (정도관, 正道館)

Szkoła została założona zaraz po wojnie koreańskiej, w 1954r. przez Yi Yong-u (?-2016) w dzielnicy Sōdaemun (서대문). Z początku nie miał pomysłu na nazwę. Jego znajomy, Om Un-kyu (엄운규, 1929-2017), ówczesny czwarty mistrz Ch'ōngdo Kwanu, zaproponował, by zasugerować się mianem jego szkoły. Jednak aby szkoły nie nazywały się tak samo, Un-kyu doradził Yong-u, by ten usunął przydech z sylaby „Ch'ōng” Dosłownie Chǒngdo oznacza „kroczenie prawidłową ścieżką”. Om Un-kyu uznał, że jest to świetny pomysł, ponieważ taka nazwa idealnie nawiązuje do wojowniczego ducha. Miał on wielu uczniów, toteż musiał prowadzić pięć oddzielnych klas. Otworzył też kilka innych swoich szkół, by poszerzyć zasięg nauczania.¹¹³

3.2. Prawdziwe okoliczności przyjęcia nazwy t'aekwōndo

Gen. Ch'oi Hong-hŭi organizował spotkania z ważnymi osobistościami w domu publicznym. Nam Tae-hi powiedział Gillisowi, że był to Kugil Kwan (국일관) położony w Seulu. Właśnie tam dyskutowano na temat nadania oficjalnej nazwy koreańskiej sztuce walki. W 1955r. generał zaprosił na spotkanie Son Dōk-sōnga, dwóch wpływowych polityków, dwóch biznesmenów i trzech dziennikarzy. Byli znani jako „Pierwszy komitet doradczy szkoły Ch'ōngdo Kwan Son Dōk-sōnga”. Jednak później Ch'oi postanowił pozbyć się Dōk-sōnga i zmienił nazwę grupy na „Komitet ds. nazewnictwa t'aekwōndo”.

Na jednym ze spotkań generał zaproponował, by każdy zapisał swoją wersję nazwy na kartce papieru. On razem z Nam Tae-hi głosowali za t'aekwōndo, jednak wszyscy pozostali członkowie wybrali nazwę tangsudo. Nikt nie rozumiał nowej specyficznej nazwy wymyślonej przez Ch'oi Hong-hŭi. Ten wyjaśnił, że razem z Nam Tae-hi przy tworzeniu nazwy korzystali ze słowników chińskich i koreańskich. Dodał również, że t'aekwon może być powiązane z t'aekkyōn, co oczywiście było nieprawdą.

Kilka dni później szef gwardii prezydenckiej powiedział generałowi, że prezydent Yi Sŭng-man nie chce przyjąć miana taekwōndo. Zamiast tego woli określać tę sztukę walki jako

¹¹² Tamże.

¹¹³ Tamże, s.11.

t'aekkyŏn. Jeszcze w tym samym roku Ch'oi urządził kolejne spotkanie domu publicznym Kugil Kwan. Tym razem zaprosił najbardziej wpływowych ludzi z otoczenia prezydenckiego. W trakcie zabawy dawał im łapówki. Ostatecznie, po wieczorze w domu publicznym, pewna osoba w imieniu Ch'oi Hong-hŭi i Nam Tae-hi przekonała prezydenta, aby ten zaakceptował nazwę t'aekwŏndo. Dzięki temu mogli nakłonić prezydenta, by ten zmusił innych instruktorów do przyjęcia tego miana¹¹⁴.

3.3. Korea Kongsudo Association

25 maja 1953r. założyciele pierwszych pięciu szkół stworzyli organizację Korea Kongsudo Association (대한공수도협회, „Koreańskie Stowarzyszenie Kongsudo”) w mieście Pusan¹¹⁵. Jej celem było przeprowadzanie egzaminów na wyższy stopień umiejętności w sztuce walki. No Pyŏng-jik został mianowany na dyrektora generalnego owego stowarzyszenia, a Yi Chong-u na sekretarza generalnego. By ujednoczyć system promocji, wszyscy mistrzowie zostali awansowani do poziomu czwartego dana.

Jednakże miesiąc po założeniu organizacji Hwang Ki zrezygnował z dalszego uczestnictwa, ponieważ nie przydzielono mu pozycji w centralnej komisji egzaminacyjnej. Natomiast miesiąc po nim organizację opuścił również Son Dŏk-sŏng z tego samego powodu. Hwang Ki później założył własną organizację, Korea Tangsudo Association. Dowiedziawszy się o tym, No Pyŏng-jik oraz Yun K'wae-byŏng napisali petycję, by organizacja Hwanga nie została przyłączona do Korea Amateur Sports Association. Ich plan się powiódł.

Pierwszy i drugi egzamin poziomujący odbyły się w głównej siedzibie szkoły Ch'ŏngdo Kwan. Była ona umiejscowiona w sali weselnej. Trzeci i czwarty zostały zorganizowane w budynku działu komunikacji, gdzie mieściła się szkoła Ch'angmu Kwan. Lecz, mimo chęci organizatorów, po kilku miesiącach można było zauważyć oznaki upadku stowarzyszenia¹¹⁶.

¹¹⁴ Gillis Alex, *A Killing...*, op. cit., s. 57-60.

¹¹⁵ *World Song Moo Kwan Association*, <http://www.songmookwan.com/> (dostęp 22.05.2018).

¹¹⁶ Kang Won Sik, Lee Kyong Myong, *A Modern...*, op. cit. s. 12-13.

3.4. Korea Taekwondo Association (KTA) i Internation Taekwondo Federation (ITF)

Wskutek powstania nowych czterech szkół karate pozycja Korea Kong Soo Do Association uległa osłabieniu. W 1959r. Ch'oi Hong-hŭi przy pomocy szkół Odo Kwan oraz Ch'öngdo Kwan założył Korea Taekwondo Association (한국 태권도 협회, „Koreańskie Stowarzyszenie Taekwondo”). Spotkania były prowadzone w sali konferencyjnej w budynku Korea Amateur Sports Association („Stowarzyszenie Amatorskich Sportów Koreańskich”). Udało mu się wymusić nazwę organizacji tylko dlatego, że był generałem koreańskiej armii i miał dobre relacje z ówczesnym prezydentem Yi Süng-manem. Zrobił to, ponieważ chciał pozbyć się wszelkich japońskich i chińskich korzeni w nazwie sztuki walki. Na początku w organizacji uczestniczyło pięć pierwszych szkół oraz Odokwan.

Na spotkaniach tego stowarzyszenia dyskutowano na temat nadania ostatecznej nazwy dla koreańskiej sztuki walki. Hwang Ki, Yi Chong-u, Yun K'wae-byöng oraz No Pyöng-jik głosowali na nazwę Tangsudo. Jednakże nazwa t'aekwöndo była bardzo szeroko rozpowszechniona w połowie lat pięćdziesiątych przez szkoły Odo Kwan i Ch'öngdo Kwan. Ostatecznie zdecydowano, że to właśnie ta nazwa będzie reprezentować sztukę walki stowarzyszenia

Jeszcze w tym samym roku Hwang Ki opuścił stowarzyszenie i w 1960r. założył własną organizację, Korea Subakdo Association, którą zarejestrował w Ministerstwie Edukacji¹¹⁷. Po raz kolejny starano się, by plany Hwanga się nie ziściły. Członkowie Korea Taekwondo Association napisali petycję do ministerstwa edukacji, aby nie zaakceptowano jego prośby o rejestrację tej organizacji. Jako powody podali naganne i niesportowe zachowania uczniów Hwanga. Natomiast ich działania tym razem nie poskutkowały i stowarzyszenie zostało ostatecznie zarejestrowane¹¹⁸.

16 maja 1961r. gen. Pak Chöng-hŭi (박정희, 1917-1979) dokonał zamachu stanu w Korei Południowej¹¹⁹ i stanął na czele Najwyższej Rady Narodowej Przebudowy¹²⁰. W wydarzeniu brał też udział gen. Ch'oi Hong-hŭi¹²¹. Prezydent Pak wydał przy tym szósty dekret, na mocy którego zostały zlikwidowane wszystkie partie polityczne i organizacje społeczne. Dzięki temu posunięciu organizacja Paka była jedyną realną władzą w państwie¹²².

¹¹⁷ Tamże, s. 15.

¹¹⁸ Tamże, s. 16.

¹¹⁹ Kim Byung-Kook, Vogel F. Ezra, *The Park Chung Hee Era: The Transformation of South Korea*, Harvard University Press, London, 2011, s. 35.

¹²⁰ Tamże, s. 39.

¹²¹ Jedut Jerzy, Brzozowski Witold, *Lekcja historii Taekwon-Do*, 2015, http://www2.pztkd.lublin.pl/choi_tkdtimes.html (dostęp 03.05.2018).

¹²² Kim Byung-Kook, Vogel F. Ezra, *The Park...*, op. cit. s. 93.

Ch'oi na początku usłyszał, że przywódcą przewrotu miał być gen. Chang Do-yŏng (장도영, 1923-2012), szef sztabu armii. Wydarzenia te dokładnie opisał gen. Ch'oi Hong-hŭi w wywiadzie dla magazynu Taekwondo Times. Okazuje się, że Pak Chŏng-hŭi jedynie posłużył się nazwiskiem gen. Changa, by niezaangażowani również przyłączyli się do zamachu. Gdy jego działania osiągnęły sukces, Pak oskarżył Changa o działania kontrrewolucyjne i wygnał go do Stanów Zjednoczonych. Sam zaś dążył do prezydentury, choć obywatelom obiecywał, że natychmiast po tym wydarzeniu powróci do służby w wojsku. W 1962r. Ch'oi i Pak na bankiecie rozmawiali na temat dalszych poczynań przyszłego prezydenta. Ch'oi powiedział: „Pak i jego personel szykowali przejęcie władzy prezydenckiej. Nalegałem na gen. Paka, by dotrzymał obietnicy danej narodowi zdobywając tym postępkim wieczny szacunek u ludzi. Zamiast przyjąć moją radę, wymusił na mnie przejście w stan spoczynku i mianował ambasadorem w Malezji”¹²³.

W tym samym roku członkowie Korea Taekwondo Association zmierzali do zjednoczenia wszystkich dziewięciu szkół głównych. Yun K'wae-pyŏng wpadł na pomysł, by zmienić nazwę sztuki walki organizacji na t'aesudo (태수도). Miała to być fuzja t'aekwŏndo i kongsudo, ponieważ w tym czasie członkowie głosowali z tymi dwoma pozycjami. Oczywiście gen. Ch'oi nie zgadzał się to. Po kilku dniach przeczytał w gazecie, że organizacja zdążyła już zmienić nazwę. Dostał propozycję, bo zostać jej prezydentem, jednak odmówił. Zarekomendował na stanowisko przywódcy generała Cha'e Myŏng-sina (채명신, 1926-2013). Ten otrzymał od gen. Ch'oi piąty dan. Następnie Hong-hŭi musiał opuścić Koreę i wyruszyć do Malezji jako ambasador. Podczas pobytu za granicą udało mi się przyczynić do rozślawienia t'aekwŏndo. W 1963r. został poproszony przez premiera Malezji o pokaz tej sztuki walki, by uczcić obchody Malezyjskiego Dnia Niepodległości. Ten pokaz transmitowano w telewizji i był oglądany w całej Malezji, ale także w sąsiednich krajach. Następnie w południowo-wschodniej Azji zaczęto poszukiwać trenerów, by nauczali tam t'aekwŏndo. Powstawały też narodowe federacje t'aekwŏndo. Rok później w lutym wybrał się do Sajgonu w Wietnamie. Ch'oi twierdzi, że nauczał tam na seminariach dla instruktorów stworzonych przez siebie układów. Instrukcje nowych technik wysłał do obecnego szefa szkoły Odo Kwan, U Chong-nima (우중립) i nakazał mu nauczać ich w swojej szkole, w Ch'ŏngdo Kwan oraz w Armii Koreańskiej¹²⁴.

W 1965r. gen. Ch'oi Hong-hŭi wrócił do ojczyzny. Dla członków Koreańskiego Stowarzyszenia T'aesudo (대한 태수도 협회) nie była to miła niespodzianka. Został on trzecim

¹²³ Jedut Jerzy, Brzozowski Witold, *Lekcja...*, op. cit.

¹²⁴ Tamże.

prezydentem tej organizacji. Dążył do zmiany nazwy sztuki walki na poprzednią, czyli t'aekwōndo. Jego plan się powiódł. Ch'oi w wywiadzie powiedział: „Udało mi się postawić na swoim dlatego, że choć prezydent Pak nie zgadzał się ze mną w kwestiach politycznych, to jednak cieszyłem się posłuchem i wpływami jako dwugwiazdkowy generał w stanie spoczynku oraz ambasador”¹²⁵. Tym samym Hong-hŭi spotkał się z wrogim nastawieniem ze strony wszystkich członków stowarzyszenia. Doprowadziło to do tego, że Yi Chong-u wraz z Om Un-kyu odwiedzili generała osobiście w jego domu i domagali się jego natychmiastowej rezygnacji ze stanowiska i odejścia ze stowarzyszenia. Ch'oi błagał, by pozwolili mu zostać jeszcze na sześć miesięcy. Mimo to oni się nie zgodzili. Ostatecznie generał odszedł z organizacji, ponieważ nie mógł znieść ciągłej wrogości ze strony reszty członków. Próbował rządzić niczym dyktator, jednak nikt już nie chciał być mu posłuszny. Ch'oi Hong-hŭi właśnie przez jego zachowanie i sposób prowadzenia polityki zyskał miano wiecznego mąciciela w świecie t'aekwōndo. Po generale władzę w Korea Taekwondo Association przejął No Pyōng-jik. Za to Ch'oi Hong-hŭi w marcu 1966r. założył nową organizację, International Taekwondo Federation (국제 태권도 연맹, „Międzynarodowa Federacja T'aekwōndo”) w hotelu Chosŏn położonym w Seulu. Uczestniczyło w niej dziewięć państw, w tym np. Włochy, Niemcy, Turcja i Stany Zjednoczone¹²⁶. Jej zadaniem było wysyłanie instruktorów t'aekwōndo do innych państw oraz kontrola ich działalności¹²⁷.

¹²⁵ Jedut Jerzy, Brzozowski Witold, *Lekcja...*, op. cit.

¹²⁶ Kang Won Sik, Lee Kyong Myong, *A Modern...*, op. cit. s. 24-25.

¹²⁷ Lee Kyong Myong, Nowicki Dariusz, *Taekwondo sport olimpijski i sztuka samoobrony*, Alma-Press, Warszawa, 2000, s. 14.

3.5. T'aekwōndo w Korei Północnej

W 1965r. Korea Południowa podpisała Traktat o Podstawowych Relacjach między Japonią a Republiką Korei¹²⁸. Gen. Ch'oi Hong-hŭi nie zgadzał się z tą decyzją, w związku z jego nienawiścią do Japończyków oraz doświadczonych dyskryminacji. Z powodu jego poglądów był on prześladowany politycznie przez reżim Korei Południowej¹²⁹. Do tego w 1971r. rząd zabronił generałowi uczyć t'aekwōndo w jego federacji. Bano się, że ten może użyć sztuki walki przeciwko rządowi. Ch'oi Hong-hŭi oburzony, że t'aekwōndo jest postrzegane jako narzędzie polityczne, dobrowolnie udał się na wygnanie i wyruszył do Kanady. Tam też założył nową siedzibę International Taekwondo Federation w Toronto¹³⁰.

Przebywając w Kanadzie generał uznał, że warto warto byłoby nauczać t'aekwōndo w Korei Północnej. Za pośrednictwem tamtejszych instruktorów ta sztuka walki mogła rozprzestrzenić się do innych krajów komunistycznych jak i krajów Trzeciego Świata. W 1982r. Ch'oi Hong-hŭi otrzymał zaproszenie od prezesa Unii Sportowej KRL-D, Kim Yu-suna (김유순). Miał on złożyć wizytę w Korei Północnej wraz z piętnastoosobową drużyną pokazową. Pokazy t'aekwōndo odniosły ogromny sukces, a wiceprezes Korei Północnej, Chŏng Jun-ki (정준기) poprosił, by Korea Południowa przesyłała trenerów, ponieważ rząd KRL-D zgodził się na wprowadzenie tej sztuki walki.

Po powrocie do Korei Południowej generał trenował Paka Chŏng-t'ae (박정태, 1943-2002) w suterenie jego domu. W lutym 1982r. Pak wyruszył do Korei Północnej, by nauczać tam t'aekwōndo, co czynił przez siedem miesięcy. We wrześniu tego samego roku Ch'oi Hong-hŭi powrócił do KRL-D i zorganizował dwudniowe seminarium. Wykładał na nim o szczegółach technik i układów. Razem z nowo wypromowanymi instruktorami Ch'oi urządził kolejne pokazy w P'yongyangu, Namp'o (남포) oraz w Ch'ŏngjin. Również one spotkały się z wielkim uznaniem wśród obywateli KRL-D. Generał awansował swojego podopiecznego, Paka, do ósmego dana. Ch'oi Hong-hŭi powiedział: „Dzisiaj w Północnej Korei trenuje się t'aekwōndo w sali gimnastycznej każdej szkoły, podstawowej czy średniej. Poziom trenujących należy do najlepszych na świecie. I wielu instruktorów z Korei Północnej wyjeżdża za granicę, żeby nauczać t'aekwōndo.”¹³¹.

¹²⁸ Gruszka Piotr, *Mroczna karta w historii Japonii*, „Onet Wiadomości”, 2016, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/mroczna-karta-w-historii-japonii/dgp6yx> (dostęp 03.05.2018).

¹²⁹ Lee Jung Woo, Bairner Alan, *The Difficult Dialogue: Communism, Nationalism and Political Propaganda in North Korean Sport*, „Journal of Sports and Social Issues”, t.33, nr 4, 2009, s. 401.

¹³⁰ Goldman Ari L., *Choi Hong Hi...*, op. cit.

¹³¹ Jedut Jerzy, Brzozowski Witold, *Lekcja...*, op. cit.

3.6. T'aekwōndo jako sport olimpijski

Koreańska sztuka walki spotkała się z wielkim zainteresowaniem na świecie w latach sześćdziesiątych. Wysyłano wielu mistrzów za granicę, by tam nauczali t'aekwōndo. W 1963r. odbył się też pokaz w gmachu ONZ. W 1972r. z inicjatywy ówczesnego prezydenta organizacji Korea Taekwondo Association. Kim Un-yonga, powstał Kukkiwon, czyli światowe centrum t'aekwōndo. Zbudowano go w stolicy Korei Południowej. Miał to być budynek stworzony na wzór japońskiego Kōdōkanu¹³² (講道館)¹³³. Jednakże Dr Steven D. Capener uważa, że nazwa została zapożyczona od Kokugikanu (国技館)¹³⁴, gdzie dwa pierwsze znaki są identyczne¹³⁵. 25-27 maja 1973r. w Kukkiwonie zostały zorganizowane I Mistrzostwa Świata w t'aekwōndo, w których wystąpiło dwustu zawodników z dziewiętnastu krajów.

28 maja 1978r. powstała organizacja World Taekwondo Federation, której zadaniem był rozwój t'aekwōndo oraz rozpowszechnianie tej sztuki walki na świecie. Za jej siedzibę uznano Kukkiwon, a prezydentem tejże organizacji został Kim Un-yong. W Kukkiwonie organizowane były egzaminy na stopnie mistrzowskie. Pod koniec lat siedemdziesiątych Kim Un-yong starał się włączyć t'aekwōndo do programu Igrzysk Olimpijskich. Dzięki jego pracy 5 października 1975r. włączono organizację World Taekwondo Federation w skład General Association of the International Sports Federation (GAISF). Rok później t'aekwōndo wyróżniało się na Igrzyskach Światowych w Santa Clara wśród dyscyplin nienależących jeszcze do olimpijskich. 2-6 czerwca 1985r. podczas 90 Sesji Ogólnej w Berlinie Międzynarodowy Komitet Olimpijski postanowił włączyć koreańską sztukę walki do programu XXIV Igrzysk Olimpijskich, które miały się odbyć w Seulu w 1988r i tak też się stało. Wtedy nastąpił debiut olimpijski t'aekwōndo¹³⁶.

W latach siedemdziesiątych t'aekwōndo doświadczało ogromnego rozwoju jako sport olimpijski. 28-31 sierpnia 1975r. w Seulu odbyły się II Mistrzostwa Świata. Wzięło w nich udział trzydzieści drużyn narodowych. 15-17 sierpnia 1978r. w Chicago miały miejsce III Mistrzostwa Świata. W nich uczestniczyło już czterdzieści sześć drużyn. 7 sierpnia tego samego roku doszło ostatecznie do zjednoczenia wszystkich głównych szkół¹³⁷. 17 lipca 1980r. w trakcie 83 Sesji Ogólnej organizacja World Taekwondo Federation została

¹³² Najstarsza szkoła jūdō powstała w 1882r.

¹³³ Lee Kyong Myong, Nowicki Dariusz, *Taekwondo...*, op. cit. s. 14.

¹³⁴ Hala sportowa, w której odbywają się turnieje zapaśników sumo, po raz pierwszy wybudowana w 1909r.

¹³⁵ Capener D. Steven, *The Making...*, op. cit. s.87; Pierwszy znak oznaczający „kraj” jest zapisywany przez Koreańczyków w sposób tradycyjny, zaś przez Japończyków uproszczony.

¹³⁶ Lee Kyong Myong, Nowicki Dariusz, *Taekwondo...*, op. cit. s. 14-15.

¹³⁷ Kang Won Sik, Lee Kyong Myong, *A Modern...*, op. cit. s. 41.

uznana przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski (MKOI). Wydarzenie to miało miejsce w Moskwie. 26-28 października 1980r. w kolejnych mistrzostwach po raz pierwszy wzięła udział nawet polska kadra. Jej trenerem oraz kierownikiem był Jerzy Konarski. Polacy jednak nie osiągnęli żadnych sukcesów. W VII Mistrzostwach Świata 4-8. września 1985r. w Seulu również wystąpiła polska kadra pod kierownictwem Andrzeja Pucharskiego. Wtedy też nieoficjalnie zorganizowany turniej kobiet. 7-11 października 1987r. w Barcelonie miały miejsce VIII Mistrzostwa Świata. Wzięli w nich udział zawodnicy oraz też zawodniczki z 62 krajów. Wtedy też miały miejsce I Mistrzostwa Świata kobiet. 17 października 1986r. Kim Un-yong został członkiem MKOI. a po tygodniu mianowano go na prezydenta GAISF. Później, 1 października, w Lozannie odbył się oficjalny pokaz t'aekwōndo w siedzibie MKOI z okazji Tygodnia Olimpijskiego. Koreańczycy przedstawili wtedy dwa modele sztuki walki, tradycyjny i sportowy. Pokaz spotkał się z ogromnym uznaniem członków MKOI¹³⁸.

Jeszcze w tym samym roku czasopismo Sport Intern umieściło Kim Un-yonga na piątym miejscu na liście czołowych przedstawicieli sportowych. Starano się o pełen awans olimpijski, natomiast MKOI nie wyraziło zgody na przyjęcie t'aekwōndo. Jednakże w 1989r. podczas spotkania Komitetu Wykonawczego MKOI udało się uzyskać pozwolenie na ponowne włączenie t'aekwōndo do programu Igrzysk Olimpijskich w Barcelonie. Rozegrano pokazowy turniej olimpijski 3-5 sierpnia 1992r. Był to pierwszy przypadek w historii, gdy ta sama dyscyplina uzyskuje drugi raz status dyscypliny pokazowej¹³⁹.

Skutkiem działalności olimpijskiej było przyłączenie się wielu członków ITF do WTF. W 1990r. podopieczny generała Ch'oi Hong-hŭi oraz były sekretarz generalny ITF, Pak Chōng-t'ae, opuścił tę organizację. Następnie w listopadzie założył własną pod nazwą Global Taekwondo Federation („Globalna Federacja Taekwondo”). Brała ona udział w pracach organizacji WTF oraz pomagała przy organizacji turniejów. Dzięki technologii komputerowej urozmaicono system punktowy w pojedynkach. Ochraniacze zostały wyposażone w elektroniczne sensory, które mierzyły siłę ciosu. Gdy uderzenie lub kopnięcie były zadane z właściwą siłą, sensory te wysyłały impuls do komputera, naliczając przy tym zawodnikowi punkty¹⁴⁰.

Mimo sukcesów odniesionych przez World Taekwondo Federation, spora część członków tejże organizacji zdawała się nie być zachwycona z treningów. Gen. Ch'oi Hong-

¹³⁸ Lee Kyong Myong, Nowicki Dariusz, *Taekwondo...*, op. cit. s. 15-16.

¹³⁹ Tamże, s. 18.

¹⁴⁰ Tamże, s. 19.

hŭi w wywiadzie z 1994r. dla Pisma Specjalistycznego PZTWD ¹⁴¹ „Taekwon-do!” powiedział, że WTF naucza imitacji karate pod nazwą t'aekwŏndo. Dodał też, iż spora część z uczniów przeszła z WTF do ITF, ponieważ w tej pierwszej organizacji nie nauczyli się żadnych technik¹⁴². Opowiadał również, iż podróżował po wielu krajach, by szerzyć wiedzę o koreańskiej sztuce walki¹⁴³.

Podsumowując, t'aekwŏndo jest koreańską sztuką walki, która początkowo bazowała głównie na karate w stylu shōtōkan. Nie mniej jednak ta sztuka walki ewoluowała i stała się częścią kultury koreańskiej, mimo trudnych początków. Dzisiaj dzięki organizacjom WTF oraz ITF t'aekwŏndo jest znane na całym świecie. Na dodatek zostało przekształcone w dyscyplinę olimpijską. „Taekwondocy dokonali więc tego, co nie udało się ekspertom karate.”¹⁴⁴.

¹⁴¹ Akronim od nazwy Polskiego Związku Taekwon-do.

¹⁴² Łoboda Tadeusz, Kruk Zbigniew, *50 Pytań Do Generała Choi Hong Hi*, „Taekwon-do!”, nr 1, 1994, s.12.

¹⁴³ Tamże, s. 9-10.

¹⁴⁴ Tokarski Stanisław, *Sztuki Walki: Ruchowe Formy ekspresji Filozofii Wschodu*, Glob, Szczecin, 1989, s. 123.

ZAKOŃCZENIE

Niniejsza praca udowodniła, że t'aekwōndo posiada korzenie japońskie. Bazuje głównie na karate w stylu shōtōkan, którego twórcą jest mistrz z wyspy Okinawa, Gichin Funakoshi. Koreańscy mistrzowie t'aekwōndo początkowo uczyli japońskiej sztuki walki, a następnie swoich umiejętności nauczali we własnych szkołach w Korei, które założyli niedługo po osiągnięciu przez ojczyznę niepodległości. Z powodu dumy narodowej większość z nich zmieniła nazwy swoich stylów, aby nie nawiązywać do tradycji japońskiej. Jeden z nich, Hwang Ki, nigdy nawet nie był w Japonii, a karate uczył się z książek. Koreańscy mistrzowie starali się też promować swoje style walki w postaci instrukcji. Zobrazowane w nich formy stanowią świadectwo na to, że inspirowano się technikami Funakoshi'ego.

Starano się również zmanipulować społeczeństwo koreańskie poprzez rozpowszechnienia nieprawdziwych danych historycznych na temat t'aekwōndo. Cenzurowano również próby udowodnienia, że koreańska sztuka walki ma korzenie japońskie, co zostało udowodnione na podanych w niniejszej pracy przykładach.

Ostatecznie istotne osobistości w świecie t'aekwōndo przyznały się fałszowania faktów na temat prawdziwego pochodzenia tej sztuki walki. Były wiceprezydent Kukkiwonu i sekretarz generalny World Taekwondo Federation, Yi Chong-u, potwierdził, że to on był jednym z ludzi, którzy rozpowszechniali w książkach informacje, że t'aekwōndo miało swoje początki za czasów Trzech Królestw oraz było powiązane z technikami walki wojowników Hwarang. Generał Ch'oi Hong-hŭi z kolei na początku twierdził, że połączył techniki karate i t'aekkyōn i tak stworzył t'aekwōndo. Natomiast na rok przed śmiercią przyznał się, że jego styl był oparty tylko na japońskiej sztuce walki.

Za stworzenie nazwy t'aekwōndo, której używa się do dziś, odpowiedzialny jest właśnie generał. Z nienawiści do Japończyków starał się pozbyć z miana sztuki walki wszelkich elementów nawiązujących do karate. Jednakże niniejsza praca udowodniła, że wymusił akceptację swojej nazwy poprzez manipulację i przekupstwo. Pomogły mu w tym status generała oraz dobre relacje z prezydentem Yi Sŭng-manem. Mimo niesprzyjających okoliczności towarzyszących powstawaniu t'aekwōndo, Koreańczykom udało się rozslawić tę sztukę walki na całym świecie. Generał Ch'oi Hong-hŭi osiągnął sukces w promowaniu jej nawet w Korei Północnej. Za sprawą prezydenta World

Taekwondo Federation, Kim Un-yonga, udało się awansować t'aekwōndo do sportu olimpijskiego. Dokonał on również przełomu, ponieważ dzięki jego staraniom t'aekwōndo jako pierwszy sport uzyskał na świecie dwukrotnie status dyscypliny pokazowej. Dotychczas temu wyzwaniu nie udało się sprostać samym Japończykom.

BIBLIOGRAFIA

Monografie i opracowania

1. Bujak Zbigniew, Walczak Jarosław, *Podstawy Taekwon-do dla studentów wyższych uczelni*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji, Zamość, 2007.
2. Choi Hong Hi, *Encyclopedia of Taekwon-do*, t. 1, International Taekwondo Federation, 1987.
3. Choi Hong Hi, *Taekwondo: The Art of Self-defence*, Daeha Publication Company, 1965, Seul.
4. Ch'oi Hong-hŭi, *T'aekwŏndo Kyobon*, Sŏnghwa Munhwasa, b.m.w., 1960.
5. Culin Steward, *Korean Games: With Notes On The Corresponding Games of China and Japan*, University of Pennsylvania, Filadelfia, 1895.
6. Funakoshi Gichin, *Rentan Goshin Tōde-Jutsu*, Airyudo, Tokio, 1925
7. Gillis Alex, *A Killing Art: The Untold History of Tae Kwon Do*, ECW Press, Toronto, 2008.
8. Green Thomas A., *Martial Arts of the World: An Encyclopedia*, ABC-CLIO, Santa Barbara, 2001.
9. Han Byŏng-ch'ŏl, *Kosu-rŭl ch'ajaso*, Bbulmedia, b.m.w., 2011.
10. Hwang Ki, *Tangsudo Kyobon*, Sŏnghwa Munhwasa, Seul, 1958.
11. Ilyon, *Samguk Yusa*, przeł. Ha Tae-Hung, Yonsei University Press, Seul, 1972.
12. Kang Won Sik, Lee Kyong Myong, *A Modern History of Taekwondo*, przeł. U. Glenn, Bokyung Moonhwasa, Seul, 1999.
13. Kim Byung-Kook, Vogel F. Ezra, *The Park Chung Hee Era: The Transformation of South Korea*, Harvard University Press, London, 2011.
14. Kim Pusik, *The Silla Annals of the Samguk Sagi*, przeł. Shultz Edward J., Kang Hugh H.W., Kane Daniel C., The Academy of Korean Studies Press, Gyeonggi-do, 2012.

15. Kim Yong-ok, *T'aekwōndo ch'olhak-ŭi kusōng wōlli*, T'ongnamu, Seul, 1990.
16. Lee Kyong Myong, Nowicki Dariusz, *Taekwondo*, Alma-Press, Warszawa 1988.
17. Lee Kyong Myong, Nowicki Dariusz, *Taekwondo: sport olimpijski i sztuka samoobrony*, Alma-Press, Warszawa, 2000.
18. Lorge Peter, *Chinese Martial Arts: From Antiquity To The Twenty-First Century*, Cambridge University Press, Nowy Jork, 2012.
19. Moenig Udo, *Taekwondo: From a Martial Art to a Martial Sport*, Routledge, Nowy Jork, 2015.
20. Nishiyama Hidetaka, Brown Robert C, *Karate: The Art of "Empty Hand" Fighting*, Turtle Publishing, Singapur, 1960.
21. Tokarski Stanisław, *Sztuki Walki: Ruchowe Formy ekspresji Filozofii Wschodu*, Glob, Szczecin, 1989.
22. Yi Duk-moo, Park Je-ga, *Muye Dobo Tongji: The Comprehensive Illustrated Manual of Martial Arts of Ancient Korea*, przeł. Kim Sang H., Turtle Press, Santa Fe, 2000.

Artykuły

1. Capener Steven D. *Problems in the Identity and Philosophy of T'aegwondo and Their Historical Causes*, „Korea Journal”, t.35, nr 4, 1995, s. 80-94.
2. Capener Steven D. *The Making of a Modern Myth: Inventing a Tradition for Taekwondo*, „Korea Journal”, t. 56, nr 1, 2016, s. 61-92.
3. Goldman Ari L., *Choi Hong Hi, 83, Korean General Who Created Tae Kwon Do*, „The New York Times”, 2002, <https://www.nytimes.com/2002/06/29/sports/choi-hong-hi-83-korean-general-who-created-tae-kwon-do.html> (dostęp 03.05.2018).
4. Gruszka Piotr, *Mroczna karta w historii Japonii*, „Onet Wiadomości”, 2016, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/mroczna-karta-w-historii-japonii/dgp6yx> (dostęp 03.05.2018).

5. Jedut Jerzy, Brzozowski Witold, *Lekcja historii Taekwon-Do*, 2015, http://www2.pztkd.lublin.pl/choi_tkdtimes.html (dostęp 03.05.2018).
6. Lee Jung Woo, Bairner Alan, *The Difficult Dialogue: Communism, Nationalism and Political Propaganda in North Korean Sport*, ..Journal of Sports and Social Issues", t.33, nr 4, 2009, s. 390-410.
7. Łoboda Tadeusz, Kruk Zbigniew, *50 Pytań Do Generała Choi Hong Hi*, „Taekwon-do!", nr 1, 1994, s. 9-22.
8. Madis Eric, *Storming: A History of Taekwondo - Part Three: The First Korean Schools: The Shudokan Schools*, b.r.w., <http://fightingarts.com/reading/article.php?id=665> (dostęp 03.05.2018)
9. Moenig Udo, Cho Sung-Kyun, Kwak Taek-Yong, *Evidence of Taekwondo's Roots in Karate: An Analysis of the Technical Content of Early Taekwondo Literature*, „Korea Journal", t. 54, nr 2, 2014, s. 150-178.
10. Moenig Udo, Kim Minho, *The Invention Of Taekwondo Tradition, 1945-1972: When Mythology Becomes 'History'*, „Acta Koreana", t. 19, nr 2, 2016, s. 131-164.
11. Moenig Udo, Cho Sung-kyun, Nam Dohee, *The Available Evidence Regarding T'aekkyŏn And It's Portrayal As A "Traditional Korean Martial Art"*, „Acta Koreana", t. 15, nr 2, 2012, s. 341-368.
12. Pak Sŏl-jin, *Karate, które trzeba znać, by zwyciężyć*, „T'aekwŏndo Sinmun", 2009, <https://web.archive.org/web/20120218111013/http://www.tkdnews.com/news/quickViewArticleView.html?idxno=3991> (dostęp 03.05.2018).
13. Rutt Richard, *The Flower Boys of Silla (Hwarang)*, Royal Asiatic Society, t. 38, 1961, s. 1-66.
13. Sŏ Sŏng-wŏn, *Bitwa Historyczna Otaczająca T'aekwŏndo „W Toku"*, 06.07.2010, <http://www.taekwonline.com/detail.php?number=1138> (dostęp 15.03.2018).
14. Yuk Sŏng-ch'ŏl, *Szokujące wyznanie wiceprezydenta Kukkiwonu, Yi Chong-u, na temat przeszłości t'aekwŏndo*, „Sin Dong-a", 2002, http://www.donga.com/docs/magazine/new_donga/200204/nd2002040010.html (dostęp 05.05.2018).

15. Nilsen Oerjan, *Debunking the Muye Dobo Tongji*, „Totally Tae Kwon Do”, nr 2, 2009, s. 37-42.

Strony internetowe

1. *Chung Do Tae Kwon Do*, <http://taekwondochungdo.com> (dostęp 03.05.2018).

2. *Dęblińska Szkoła Taekwon-Do ITF*, www.tkd.net.pl (dostęp 15.03.2018).

3. *Koryŏ Sidae Database*, db.history.go.kr/KOREA/ (dostęp 12.03.2018).

4. *Korea Dang Soo Do Association*, <http://www.koreadangsoodo.org> (dostęp 03.05.2018).

5. *Korea Taekkyon Federation*, <http://www.taekkyon.or.kr/en/> (dostęp 13.03.2018).

6. *Shotokan Karate Ryu*, <http://www.skr.org.uk/> (dostęp 08.05.2018).

7. *Shotokan World Organization*, <http://karateswo.org> (dostęp 08.05.2018).

8. *World Song Moo Kwan Association*, <http://www.songmookwan.com/> (dostęp 22.05.2018).

9. *World Taekwondo Federation*,

<https://web.archive.org/web/20151025153435/http://www.worldtaekwondofederation.net:80/>
(dostęp 07.03.2018).